

De Hugenoten in Enkhuizen

“Ik was een vreemdeling en gij hebt mij geherbergd”

Dit artikel is eerder in druk verschenen in *Steevast 2009, Jaaruitgave van de Vereniging Oud Enkhuizen*, pp. 6-48. De website van deze historische vereniging is: www.oudenkhuisen.nl.

Het schijnt niet algemeen bekend te zijn dat er ooit in Enkhuizen een Franstalige gemeente van gevluchte hugenoten is geweest. Daarom wil ik in dit artikel de beschikbare informatie over hen voor het voetlicht brengen om hun geschiedenis aan de vergetelheid te onttrekken. In *Steevast* zijn reeds artikelen verschenen over de geschiedenis van de Evangelisch Lutherse kerk,¹ de Joodse gemeente,² en de Apostolischen,³ maar over de Franse gemeente is in dit verband nog niet geschreven.

Omdat ik wist dat mijn hugenootse voorvader, Pierre Labuscaigne, na zijn vlucht uit Frankrijk in Enkhuizen een heenkomen heeft gevonden, heb ik recentelijk onderzoek gedaan naar zijn geschiedenis.⁴ Naar aanleiding daarvan heeft de toenmalige voorzitter van de Vereniging Oud Enkhuizen, de heer P.J. de Vries, mij gevraagd om voor *Steevast* een bijdrage te schrijven. Dat doe ik hierbij, en wel met een gevoel van innige verbondenheid met deze stad en met grote erkentelijkheid voor de mogelijkheid die ze mijn Franse voorvader en zijn lotgenoten geboden heeft om hier in vrijheid een nieuw bestaan op te kunnen bouwen.⁵

Voor een kort overzicht van de historische achtergrond, zie het artikel van F.R.J. Knetsch, ‘De hugenoten in Frankrijk 1520-1725’, in *Hugenoten in Groningen*, onder redactie van M. Bakker, R. Berends, en anderen, Groningen 1985, p. 13-41, en F.R.J. Knetsch, ‘Een vluchtelingen probleem uit de zeventiende eeuw. Hugenoten in Nederland’ in: *Spiegel Historiae*, 1971, blz. 71-79. Voor een uitgebreid overzicht kan ik het volgende helder geschreven en prachtig geïllustreerde boek aanbevelen: H. Bots, G.H.M. Posthumus Meyjes en F. Wieringa, *Vlucht naar de vrijheid: De Hugenoten in de Nederlanden*, Amsterdam/Dieren, 1985. Van de gegevens in dit boek heb ik dankbaar gebruik gemaakt. De meest gedetailleerde werken zijn Albert Martin Steffe, *De Hugenoten: Tragiek en lijden omwille van een eigen geloof*, Baarn, 1994, en vooral P.L. van Enk, *Frankrijk en de hugenoten*, Zoetermeer 2009.

Om een indruk te krijgen van het lijden van de hugenoten onder de geloofsvervolging, zie *Verdrukking, vlucht en toevlucht. Het dagboek van Jean Migault over de geloofsvervolging onder Lodewijk XIV*, ingeleid en genoteerd door G.H.M. Posthumus Meyjes. J.H. Kok, Kampen z.j. [Het dagboek is uit het Frans vertaald naar *Journal de Jean Migault, maître d'école (1681-1688)*, voor het eerst gepubliceerd en van een inleiding en noten voorzien door N. Weiss en H. Clouzot. Paris 1910, *Société de l'Histoire du Protestantisme Français*.]

Voor een indrukwekkende beschrijving van de ontberingen tijdens de vlucht en het verblijf op de galeien, zie de beroemde *Mémoires* van Jean Marteilhe, voor de eerste keer in 1757 gepubliceerd te Rotterdam, daarna in Den Haag, Nîmes en verschillende malen herdrukt in Parijs. Opnieuw uitgegeven door Mercure de France. Er zijn vertalingen in het Engels, Duits en Nederlands. De Engelse vertaling is gratis digitaal te lezen op: <http://www.archive.org/stream/frenchprotestant00martuoft>. Bij Amazon zijn verschillende uitgaven te koop.

Noten

¹ Matthijs P. Broers, ‘De geschiedenis van de Evangelisch Lutherse kerk, vanaf haar ontstaan tot het einde der vervolgingen’, in *Steevast* 1981, p. 23-27.

² Max Snijders, ‘De Joodse Gemeente in Enkhuizen’, in *Steevast* 1999, p. 4-21. Zie ook E.C. de Vries en H.G. de Vries, *Enkhuizer Wetenswaardigheden*, Zaltbommel, 1994, p. 78-83.

³ P.J. de Vries, ‘De Apostolischen in Enkhuizen’, in *Steevast* 2003, p. 39-55

⁴ Zie mijn verhaal, *De Franse voorouders van de Labuschagnes*, op www.labuschagne.nl/familie.htm.

⁵ Naast erkentelijkheid jegens Pieter de Vries, ben ik dank verschuldigd aan Suus Messchaert-Heering, Tilly du Pui, Eveline de Wolf, Evert de Vries en Hans Kuperus, voor hun enthousiaste medewerking en hulp. Evert de Vries heeft mij tevens de aantekeningen voor zijn op 8 september 1979 gehouden lezing, “De Franse gemeente te Enkhuizen”, ter beschikking gesteld. Suus Messchaert heeft veel spoorwerk verricht in het Stadsarchief Enkhuizen en Tilly du Pui heeft mij veel aanvullende informatie over de familie Du Puy verschaft.

De historische achtergrond

De stroom van hugenootse vluchtelingen uit Frankrijk is niet pas na de herroeping van het Edict van Nantes (1685) begonnen, zoals veelal wordt gedacht, maar reeds meer dan een eeuw daarvoor. Nadat de nieuwe leer van de Zwitserse kerkhervormer Johannes Calvijn zich over grote delen van Frankrijk had verspreid, is er aanvankelijk, om een burgeroorlog te voorkomen, een godsdienstgesprek gevoerd tussen vertegenwoordigers van protestanten en katholieken. Dat resulteerde in het Edict van Saint-Germain (januari 1562), dat aan de protestanten een beperkte vrijheid van godsdienstoefening toestond. Maar nog geen twee maanden later werd te Vassy tijdens een protestantse eredienst op zondag 1 maart 1562 een bloedbad aangericht. Daarmee werd een reeks godsdienstoorlogen ontketend, met als eerste dieptepunt de zorgvuldig voorbereide moord in de beruchte Bartholomeusnacht van zaterdag 23 op zondag 24 augustus 1572, toen in Parijs tussen 5.000 en 10.000 protestanten werden afgeslacht, onder wie hun leider Gaspard de Coligny, en nog eens 30.000 in de provincies. Tegelijkertijd is een stroom vluchtelingen op gang gekomen die zou duren tot na 1720.

Toen Hendrik IV, bijgenaamd de ‘goede koning’, op de troon kwam, was er een betrekkelijke rust en een luwte in de vervolgingen, vooral na de afkondiging van het Edict van Nantes (1598) waarin de rechten en plichten van de protestanten werden omschreven. Maar door de herroeping van dit edict onder Lodewijk XIV en zijn vervanging door het Edict van Fontainebleau (1685), werden aan de hugenoten alle verkregen rechten ontnomen. Deze koning was vast van plan ‘la Religion Prétendue Réformée’ (de zogenaamde gereformeerde religie) uit te roeien. Zo zijn de vervolgingen, gekenmerkt door de wrede dragonades, in alle hevigheid losgebarsten. Dat had een tweede, nog grotere golf van vluchtelingen tot gevolg. Bovendien werd in het edict bepaald dat predikanten, die weigerden hun geloof te verzaken, Frankrijk binnen 14 dagen moesten verlaten. Degenen die toch bleven werden in de Bastille opgesloten en later het land uitgezet. Voor gewone burgers was het op straffe van de galeien (of de dood) verboden zonder toestemming van de koning het land te verlaten. Toch zijn velen er in geslaagd de verschrikkingen te ontvluchten. Hun aantal wordt geschat op 200.000, waarvan rond 75.000 een heenkomen vonden in de Republiek der Verenigde Provinciën, verhoudingsgewijs het meest in vergelijking met andere Europese landen. Geen wonder, want de Republiek, het land van het christelijke humanisme van Desiderius Erasmus, was bij uitstek het land van de gewetensvrijheid. Haar (weliswaar relatieve) tolerantie was in Frankrijk wijd en zijd bekend.

De opvang van de hugenoten in de Nederlanden

Reeds in de tweede helft van de zestiende eeuw kwamen er Franstalige (Waalse) gemeenten tot stand in Heidelberg, Bern, Frankfurt en Londen. Door de instroom van Walen afkomstig uit de zuidelijke provincies van de Nederlanden en Frankrijk (de Eerste Refuge), werden ook in de Nederlanden Waalse gemeenten gesticht: in Middelburg (1574), Amsterdam (1578), Utrecht (1583), Leiden (1584), en anderen tot 32 in 1684, met nog eens 24 (1686-1688) na de herroeping van het Edict van Nantes.⁶

De Waalse kerken functioneerden als de primaire toevluchtsoorden voor de vluchtelingen en zorgden voor de eerste opvang en voor verdere hulp om zich te vestigen of elders een heenkomen te vinden. In die tijd was de kerkelijke gemeente het belangrijkste maatschappelijke instituut dat mensen geestelijk onderdak bood en voor sociale cohesie in de

⁶ Voor een lijst, zie www.waalsekerk-amsterdam.nl/verleden.htm. De lijst bij Bots (a.w., p. 51) bevat 68 ‘Waalse’ kerken, maar er wordt kennelijk niet scherp onderscheid gemaakt tussen een Franse gemeente binnen de gereformeerde kerk en een zelfstandige Waalse kerk. Doordat de Fransen allengs assimileerden met de Nederlandse bevolking zijn de meeste Waalse kerken na verloop van tijd opgeheven. Tegenwoordig zijn er nog 14 Waalse kerken in Nederland als blijvende herinnering aan hun historische opvangfunctie.

samenleving zorgde. Het was daarom vanzelfsprekend dat de Franstalige kerken in de Nederlanden de vluchtelingen onder hun hoede namen, als eerste stap naar integratie in de Nederlandse samenleving. Daar konden ze zich, als eerste generatie immigranten, onmiddellijk thuis voelen, hun eigen taal spreken, de Franstalige kerkdiensten bijwonen, over hun traumatische ervaringen vertellen en bij elkaar troost vinden.

De opvang gold ook voor de uitgeweken predikanten: van de in totaal ongeveer 600 die Frankrijk gedwongen moesten verlaten, kwamen niet minder dan 363 in Nederland aan. Op de Waalse Synode in april 1686 te Rotterdam werden maar liefst 202 geregistreerd, die zich al in 1685 hadden gemeld. Onder hen was dominee **Pierre Roufrange** de latere herder en leraar van de Franse gemeente te Enkhuizen.

De Waalse kerken konden de hoge kosten voor de opvang van de vluchtelingen zelf niet dragen, daarom sprongen stedelijke en gewestelijke overheden bij om te helpen. Zo voteerden de Staten van Holland en West-Friesland in 1685 en 1686 telkens *f* 25.000 voor het onderhoud van predikanten. In sommige steden werden loterijen uitgeschreven om geld in te zamelen en in vele werden collectes voor de berooide en brandarme vluchtelingen gehouden waaraan alle gezindten meededen. In Leiden bijvoorbeeld werd in 1685 in totaal *f*19.789 bijeengebracht, waarvan *f*1.773 door 'de Papisten'. In Enkhuizen heeft de vroedschap in januari 1686 opdracht gegeven tot het houden van een collecte in alle kerken in de stad, waarbij niet minder dan *f*7.684 werd gecollecteerd, waarvan *f*1.224 in de roomse kerken.

De hugenoten konden niet alleen rekenen op medelijden van de Nederlanders met hun deerniswekkende lot en op financiële ondersteuning maar ook op faciliteiten en werkgelegenheid. En inderdaad, alles werd in het werk gesteld om voor de immigranten gunstige vestigingsvoorwaarden te scheppen. De hugenoten werden tevens allerlei rechten en privileges in het vooruitzicht gesteld zoals vrijdom van accijns en het kosteloos verwerven van het poortersrecht en het lidmaatschap van gilden. De Staten van Holland bepaalden zelfs dat ze vrijdom van belasting mochten genieten voor een periode van 12 jaar. Deze maatregelen werden mede getroffen, omdat men verwachtte dat hun komst naar de Nederlanden goed zou zijn voor de economie, bijvoorbeeld in de zijde- en textielindustrie. Daarom hebben sommige stedelijke overheden zelfs een actieve wervingspolitiek in Frankrijk gevoerd.

Enkhuizen in de tweede helft van de 17de eeuw

Hoe was het met Enkhuizen gesteld in deze tijd toen de hugenoten de Nederlanden binnenstroomden? Twee dingen staan vast: ten eerste, er was in Enkhuizen geen gevestigde Waalse kerk die eventuele gevluchte geloofsgenoten kon opvangen, zoals in 35 andere steden gebeurde, en ten tweede, Enkhuizen beleefde een dramatische economische neergang. De Hollandse koopvaardij- en de vissersvloot leden ernstige verliezen door in de Noordzee opererende kaperschepen (onder meer Franse!) en door de boycot van Hollandse schepen in internationaal verband op grond van de door Cromwell uitgevaardigde Acte van Navigatie. De verliezen werden verergerd door de in 1652 uitgebroken Eerste Engelse oorlog - een zee-oorlog - die de koopvaardij en visserij onherstelbare schade toebrengt. Enkhuizen moest daardoor grote leningen aangaan om te overleven. De bevolking liep zienderogen terug. Volgens Richtje de Vries was in 1630 het inwonertal al lager dan in 1622 en de dalende lijn ging gestaag door. In 1630 was er volgens het Verpondingskohier 3.615 woonhuizen met een geschat inwonersaantal van 18.000 (uitgaande van 5 personen per huis) en in 1732, waren er maar 2.605 huizen en volgens dezelfde norm 13.000 inwoners. Deze daling van het

inwoneraantal gold trouwens niet alleen voor Enkhuizen maar voor het hele gebied ten noorden van het IJ. Wel was deze stad het ‘ernstigste geval’.⁷

Het ligt voor de hand te denken dat de overheden in Enkhuizen reikhalzend zouden uitzien naar de komst van de Franse vluchtelingen en dat pogingen gedaan zouden zijn om van de grote toevloed van allerlei vaklieden en arbeidskrachten te profiteren, zoals andere steden in het gewest hadden gedaan. Nader onderzoek in de resoluties van burgemeesters en in die van de vroedschap vanaf het jaar 1685 zal moeten uitwijzen of en in welke mate Enkhuizen door het stadsbestuur actief onder de aandacht van de vluchtelingen is gebracht. Wat wel bekend is, is dat er van 1686-1721 een Franstalige gemeente in Enkhuizen is geweest, met een eigen predikant, een eigen kerkeraad en een eigen kerkplaats. Wat weten we van deze vluchtelingen en welke sporen hebben ze nagelaten?

De bronnen

Douwe Brouwer (1865-1945), de volijverige, zeer betrokken stadsarchivaris van Enkhuizen, heeft in zijn *Kroniek van Enkhuizen van 1677-1795*, rond 1938, er in ’t kort over geschreven, maar in zijn grote werk, *Enkhuizen: Aanteekeningen uit het verleden*, is hij er uitvoeriger op ingegaan.⁸ Brouwers aantekeningen over de Franse gemeente zijn uitsluitend gebaseerd op documenten in het stadsarchief, want ‘Litteratuur met betrekking tot deze gemeente, die niet zoo heel lang heeft bestaan, is mij niet bekend, zoodat ik mij bepalen zal tot de vermelde bronnen.’ (a.w., p. 45). Het handgeschreven manuscript van ds. V.F.J. Boonacker uit 1874, rustend predikant van de Nederlandse hervormde gemeente te Enkhuizen, *De Fransche Gemeente te Enkhuizen (1686-1721)*, dat zich in het kerkelijk archief van Enkhuizen bevond, heeft hij kennelijk niet onder ogen gehad. Dit manuscript heb ik in 2004 in het Westfries Archief in Hoorn gevonden en daar gebruik van gemaakt voor mijn verhaal over mijn Franse voorouders. Ook voor het schrijven van dit artikel was Boonackers uitvoering en goed gedocumenteerde verhaal mijn voornaamste bron.⁹

Het manuscript van Boonacker bevat tevens een afschrift van de Nederlandse vertaling van een predicatie van ds. Roufrange, opgedragen ‘Aan de Wel-edele, Agtbare, Wyse en seer Voorsienige Heeren, de Heeren Burgemeesteren, Raden en Vroedschappen des Stads Enchuysen’, en ondertekend als ‘Seer Ootmoedige, gehoorsame en getrouwen Dienaar, Pierre Roufrange.’ (Zie Bijlage 1). Boonacker vermeldt niet waar hij deze preek gevonden heeft.

Op het titelblad lezen we:

De dood levende, ofte Een Verklaring over de woorden des Apostels Pauli, Gal. 2:20,

Ik ben met Christo gekruyst, enz.

In ’t Frans gepredikt en beschreven door Pierre Roufrange.

Gevlugte Predicant, en tegenwoordig Bedienaar des Goddelike Woord in de Franse gemeente tot Enchuysen, opgezegd door orders van de Agtb. Magistraat des selven Stads, ’t sedert de laatste vervolging der Franse Gereformeerden op het eynde des Jaars 1685 voorgevallen, en vertaalt door

⁷ Zie Richtje de Vries, *Enkhuizen 1650-1850: Bloei en achteruitgang van een Zuiderzeestad*, Amsterdam, 1987, p. 52, 72-75 en 83-87.

⁸ D. Brouwer, *Kroniek van Enkhuizen 1677-1795*, ongeveer 1938, in: Tweede vervolg van de Historie van Enkhuizen, p. 43, te raadplegen op de website van de Vereniging Oud Enkhuizen, <http://www.oudenkhuisen.nl>. Vergelijk daar Brouwers kroniek van de jaren 1685 en 1686, alsook zijn knap overzicht, “Aantekening e., De Fransche Gemeente van 1686-1721”, in genoemd werk, deel II, p. 45-51. Zie ook de korte mededeling over de kerkelijke registers te Enkhuizen in *De Navorscher*, VII (1857), p. 225-226.

⁹ Naar later bleek, is Boonackers verhaal in druk verschenen: ‘De Fransche Gemeente te Enkhuizen, 1686-1721. Eene Bijdrage tot de Geschiedenis der Refugiés in Nederland’, door V.F.J. Boonacker, Rustend Predikant van de Ned. Herv. Gemeente te Enkhuizen, in *Studiën en Bijdragen op ’t Gebied der Historische Theologie*, verzameld door W. Moll en J.G. de Hoop Scheffer, Hoogleraren te Amsterdam, derde Deel, Amsterdam, 1876, p. 346-386.

C. Koperslager

t' Enchuysen Gedrukt by Meynard Mul, Boek-drukker en Boek-verkooper in de Oude Westerstraat, in de Bonte-drukker, 1688.

Dominee Boonacker, die samen met zijn vriend K. van der Meer (koster van de hervormde gemeente) veel archiefonderzoek heeft gedaan, was de eerste die diepgaand onderzoek heeft gedaan naar de geschiedenis van de Franse gemeente in Enkhuizen. Zijn verhaal is in hoofdzaak gebaseerd op de handelingen van de kerkeraad en de resolutiën van de burgemeesters als van de vroedschap. Hij heeft tevens inzage gehad in een “Gedeelte van een Trouw- en Doopregister” van de Franse gemeente. M.C. Sigal Jr. heeft in 1927 daarvan een uittreksel gemaakt in een ‘mededeling’ getiteld “Fransche geslachten te Enkhuizen”:¹⁰

Bij het raadplegen van het Doopboek der Gereformeerde Gemeente te Enkhuizen, loopende van 1721-1734, Inv. Nr. 164 g, ontdekte ik, dat voorin mede ingebonden is een gedeelte van een trouw- en doopboek der Waalsche Gemeente te Enkhuizen, dat tot titel heeft:

“Gedeelte van een Trouw- en Doop Register, gehouden bij de uit Frankrijk herwaarts gevlugte Hervormde Gemeente van 1691-1711, zoo ver als 't zelve gevonden is bij de Boeken der Hervormde Gemeente.”¹¹

Op 10 bladzijden, schriftformaat, waarvan blz. 8 blanco is, volgen onderstaande inschrijvingen.

Voor de oorspronkelijke archiefstukken (die ik in het Nederlands heb vertaald), zie bijlage 3. Vervolgens biedt Sigal een summier uittreksel van de betreffende inschrijvingen, die ik verder beneden zal bespreken. Waarom slechts een ‘gedeelte’ (daterend van 1691-1711) van het trouw- en doopregister bij de boeken van de gereformeerde gemeente terecht is gekomen, is niet duidelijk. Volgens Boonacker was er nooit iets méér geweest dan de 15 trouw- en de 14 doopinschrijvingen, maar volgens mij is dit een ondeugdelijk *argumentum e silentio*. Er is ongetwijfeld veel verloren gegaan. Uit de familiepapieren van de nakomelingen van Antoine du Puy blijkt bijvoorbeeld dat hij en zijn vrouw Marie Monsarrat 11 kinderen hadden, die allen in Enkhuizen geboren zijn. In het doopregister vinden we slechts twee vermeld: die van Elizabeth (28 juni 1702) en van Anne (12 juli 1705). Waar zijn de inschrijvingen van de doop van de andere negen kinderen van de Du Puys gebleven en die van de dopelingen vóór 1691 en na 1711? En wat is geworden van de verslagen van de handelingen van de kerkeraad en van de diakonie? Anders dan in Hoorn, waar de hugenoten deel uitmaakten van de gereformeerde gemeente (zie verder beneden), had de Franse gemeente in Enkhuizen de status van een Waalse kerk en dus een zekere zelfstandigheid. Het is daarom onvoorstelbaar dat van haar ambtelijke handelingen nooit iets op papier is gezet. Persoonlijk kan ik van geluk spreken dat de vijf inschrijvingen die op mijn Franse voorouders betrekking hebben alle bewaard zijn gebleven.

Enkhuizen als toevluchtsoord

Reeds in 1682 hebben de eerste Franse vluchtelingen zich in de stad gemeld, blijkens de doop in de gereformeerde kerk van een kind van een gevluchte Franse vrouw en de kerkelijke ondersteuning die aan een behoeftig Frans gezin is verleend (mogelijk het gezin van deze vrouw). Daarna hebben andere vluchtelingen bij de kerk om hulp aangeklopt, zoals we kunnen afleiden uit de beraadslagingen in de kerkeraad van november 1685 over de vraag hoe het best in de nood van de hulpbehoevende vluchtelingen voorzien kon worden.

De instroom van hugenoten kwam echter pas goed op gang, toen ‘twee Franse personen, de één een stoffemaker, de andere een kleedermaker’, zich meldden bij de stedelijke overheid en

¹⁰ Zie *Maandblad van het Genealogisch-Heraldisch Genootschap "De Nederlandsche Leeuw"*, 1927, p. 147-150.

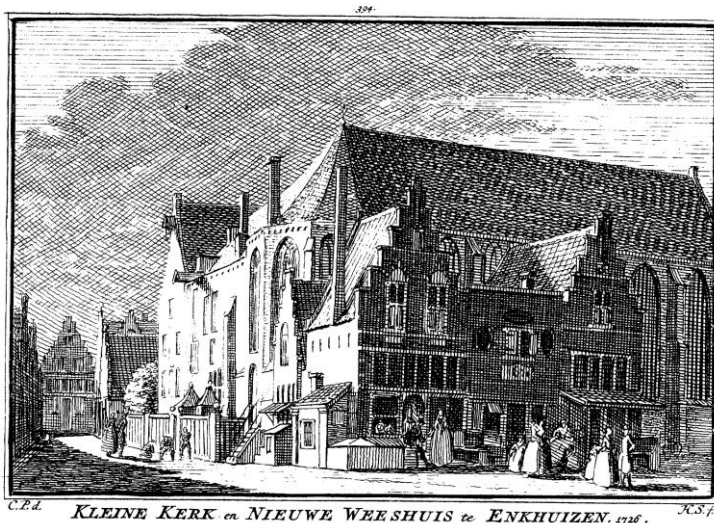
¹¹ Omdat de naam ‘hervormd’ pas vanaf de 19de eeuw is gebruikt voor de Nederlandse protestantse kerk, die tot die tijd ‘gereformeerd’ werd genoemd, zal ik laatstgenoemde aanduiding consistent gebruiken met betrekking tot de kerk ten tijde van de vestiging van de hugenoten in Enkhuizen. Met dank aan de heer Jan de Bruin.

te kennen gaven zich onder bepaalde voorwaarden in de stad te willen vestigen. Dit deelde de eerste burgemeester, Joan Toon, de vroedschap mee in haar vergadering van 5 januari 1686. De voorwaarden bleken te zijn, ten eerste, dat hun vrijdom van sommige belastingen werd verleend (iets dat al door de Staten van Holland en West-Friesland was besloten) en ten tweede, dat de regering van Enkhuizen een Franse predikant ‘te hunnen behoefte’ zou beroepen. Ten aanzien hiervan hadden de twee Fransen verklaard dat zij zich zouden inzetten om nog een dertig- of veertigtal geloofsgenoten naar de stad te laten komen. Ze wisten namelijk dat de Waalse kerken in de grote centra zoals Rotterdam, Leiden, Haarlem en Amsterdam de vluchtelingenstroom nauwelijks meer aan konden.

De vroedschap heeft onmiddellijk actie ondernomen en de burgemeesters gemachtigd om met de twee personen te onderhandelen en niet alleen hen, maar ook alle Franse huisgezinnen die zich in de stad wilden vestigen, al de geboden vrijheden toe te staan. Daartoe behoorde ook vrijdom van de stadsaccijns op het gemaal, ook wel de broodbelasting genoemd. De burgemeesters moesten ook hun gedachten laten gaan over het beroepen van een Franse predikant en over ‘wat zij meerder tot voortzettinge van de introductie van Franse gereformeerde Familiën in dese stad ten beste van deselve sullen meenen te behooren’.

Acht dagen daarna, nadat meerdere vluchtelingen zich bij de burgemeesters hadden gemeld, toonde de vroedschap opnieuw haar besluitvaardigheid toen ze alle kerken in de stad opdroeg veertien dagen later ‘den geheelen dag’ (in alle te houden diensten) een collecte te houden. Deze inzameling vond plaats op zondag 29 januari en de gelden werden in een fonds gestort onder beheer van de burgemeesters, ten dienste van de vluchtelingen en ‘ten meeste nutte en oirbaar van de stad, om deselve met meerdere inwoners te populeeren’.

Tegelijkertijd werden de burgemeesters gemachtigd een (liefst ongetrouwde) Franse predikant te beroepen. Daarvan is de gereformeerde kerkeraad in kennis gesteld en verzocht een instructie op te stellen ‘volgens welke die minister sich sal hebben te reguleren’. Dat gebeurde, want op 9 maart dienden ds. Johannes Roldanus en ouderling mr. Wiggert Blauw het advies van de kerkeraad bij de burgemeesters in. Op 15 maart werd door de burgemeesters een instructie in het Frans opgesteld en werd ds. Pierre Roufrange uit Amsterdam beroepen op een traktement van f550 (Zie Bijlage 2). Als voorzanger werd aangesteld, Louis Payzant, op een jaarwedde van f100. Kort daarop werd tevens ene Stoffel Engels aangesteld als stokman (of hondenslager) ‘voor het oppassen en waarnemen van de Fransche dienst’.

KLEINE KERK en NIEUWE WEE SHUIS te ENKHUIZEN. 1726.

Krachtens de instructies moest ds. Roufrange ‘het suyper woord Gods prediken conform de leer en belijdenis des geloofs, aangenomen in de Nederduitsche Kerken alhier te lande’ en hij moest de sacramenten bedienen volgens de hier geldende regels. De ‘monnikenkerk of andere bequame vergaderplaats, naar het goedvinden van de Heeren Burgemeesteren’ werd daartoe ter beschikking gesteld. Het is inderdaad de Kleine Kerk of Monnikenkerk geworden, de

voormalige kapel van het Augustijner klooster, later Weeshuis, ten zuiden van de Zuiderkerk. Waarschijnlijk werden in dit gebouwencomplex ook Franse vluchtelingen gehuisvest. Dit

historische gebouwencomplex, met daarin de Kleine Kerk, begrensd door het Zuiderkerkplein, de Drie Groene Eikels, het Vrijdom en de Meidenmarkt, is in 1819 ten prooi gevallen aan de toenmalige slopersdrift.¹²

Inmiddels hadden de ‘twee Fransen’ hun toezegging aan de vroedschap waargemaakt en waren er meerdere vluchtelingen in de stad aangekomen. Men achtte hun aantal daarom voldoende om een gemeente te vormen en de Franse kerkdiensten te laten beginnen. Pasen, de viering van de opstanding, die dat jaar op 14 april viel, achtte men een uiterst geschikte datum om voor het eerst het avondmaal in volle vrijheid te vieren. Ten einde daartoe van de gereformeerde kerkeraad toestemming te krijgen, moest ds. Roufrange verslag doen van de geestelijke staat van zijn gemeente, zodat alleen personen met een rein geweten aan de tafel des Heren zouden aanzitten.

Het bleek toen dat er een jonge man was die tengevolge van de wrede mishandelingen en folteringen zijn geloof had afgezworen, maar nu bereid was om door schuldbelijdenis zijn misstap uit te wissen om weer in de gemeente opgenomen te worden. Diep onder de indruk van wat ds. Roufrange vertelde over het lijden van deze jonge man en van diens hartelijk berouw, werd besloten hem de gelegenheid te geven ‘voor het aangesigte van de gansche gemeente sijn hartgrondig leetwezen over sijnen val te betuigen met versoek om vergevinge ende voorbiddinge voor hem bij God’. Dit soort spijtbetuigingen en wederopnames in de geloofsgemeenschap vonden in meerdere Waalse kerken plaats en laten zien hoe serieus de hugenoten met geloofszaken omgingen en vooral hoe zwaar ze tilden aan het zwichten voor de godsdienstig geïnspireerd terreur.

Op verzoek van ds. Roufrange, die in maart 1686 tijdelijk was aangesteld, heeft de vroedschap een jaar later besloten hem voor geheel zijn leven het predikantsambt op te dragen. Daarbij werd ook bepaald dat bij zijn gemeente geen lidmaten zouden worden aangenomen, dan personen die ‘*naturelle* Franschen’ waren, en dat ds. Roufrange ‘in zijn ministerie [predikantsambt] bij de Waalsche Synode zou worden geconfirmeerd’. De Enkhuizer regering wilde namelijk dat de Franse gemeente onder de Waalse kerk zou ressorteren. Tegen het eind van 1687 is ds. Roufrange in zijn ambt bevestigd door ds. Colvius uit Amsterdam, bestuurslid van de Waalse kerken, en werd een kerkeraad aangesteld: de Franse gemeente was daarmee een Waalse kerk geworden.

Van gereformeerde zijde wilde men dat de twee kerken naast elkaar bleven bestaan zo lang het nodig en mogelijk was. Dat men de Franse gemeente bewust in stand wilde houden blijkt uit het feit dat het niet toegestaan was dat haar lidmaten zouden overlopen naar de gereformeerde gemeente. Boonacker vermeldt twee interessante gevallen. Catharina Godefroy wilde zich bij de gereformeerde gemeente voegen, maar de kerkeraad besloot haar ‘ernstig te recommandeeren dat zij blijve bij die gemeente daaronder zij tot nog toe als lidmaat verkeert heeft’.

Het andere geval betreft een verzoek van Antoine du Puy om met zijn vrouw in de gereformeerde kerk aan het avondmaal te gaan, vermoedelijk omdat Simon du Puy (een broer of neef van Antoine?) met een Nederlandse vrouw van gereformeerde huize getrouwd was. Dat verzoek werd niet direct toegestaan, maar pas na de volgende kerkeraadvergadering, en dan onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat hij en zijn vrouw lidmaat zouden ‘blijven in de Franse Kerck’.

Dat er toch hugenoten waren die zich bij de gereformeerde gemeente hebben aangesloten, blijkt uit de volgende aantekeningen in het archief van de gereformeerde kerkeraad.¹³

¹² Jaap Keppel, “Het Boschplein: Over monikken, weeskinderen en stadsbestuurders”, *Steevast* 2001, p. 35-45.

¹³ Voor deze informatie ben ik dank verschuldigd aan Evert de Vries.

1 mei 1692: **Louis Poulle** gaat als ziekenbezoeker met het schip Nieuwlandt van de Ver. Oostind. Compagnie naar de Oost (Indië).

23 april 1705: **Simon du Pui** en Antje Klaasz, zijn huisvrouw, mitsgaders Nanke Gerrits hebben attestatie verzocht, die verleend is.

Simon Stevenant en Maritje Joris hebben ook attestatie versocht welke is toegestaan en verleend.

Hun lidmaatschap van de gereformeerde kerk kan verklaard worden door hun huwelijk met een Nederlandse vrouw. Wellicht kon men in het geval van een gemengd huwelijk kiezen tussen de Franse en de Nederlandse gemeente, afhankelijk van welke taal men verkoos. Zo hebben Pierre Labuscaigne en zijn vrouw (afkomstig uit Leeuwarden en lidmaat van de gereformeerde gemeente) ervoor gekozen dat zij zich bij de Waalse kerk zou aansluiten.

Op de Waalse Synode te 's Hertogenbosch in september 1687 was ds. Roufrange voor het eerst als lid tegenwoordig, maar van een innige band tussen de Enkhuizer Franse gemeente en de Waalse kerk is weinig sprake. Ze heeft nooit tot de zogeheten *Eglises Synodales* behoord, dat wil zeggen tot de gemeenten waar om de beurt de Waalse Synode gehouden werd. Uit de synodale handelingen blijkt dat ds. Roufrange in de 35 jaar van zijn ambtsbediening slechts 20 van de 70 halfjaarlijkse bijeenkomsten heeft bijgewoond. Op de overige vergaderingen zond de Enkhuizer gemeente steeds haar *lettres d'excuse* in. Gebrek aan de nodige middelen zal daarvan wel de hoofdoorzaak geweest zijn. Volgens Boonacker is er ook in Hoorn een Franse gemeente met een eigen predikant geweest, die echter nooit, zoals Enkhuizen, zelfstandigheid heeft verkregen, maar ondergeschikt bleef aan de gereformeerde kerkeraad.

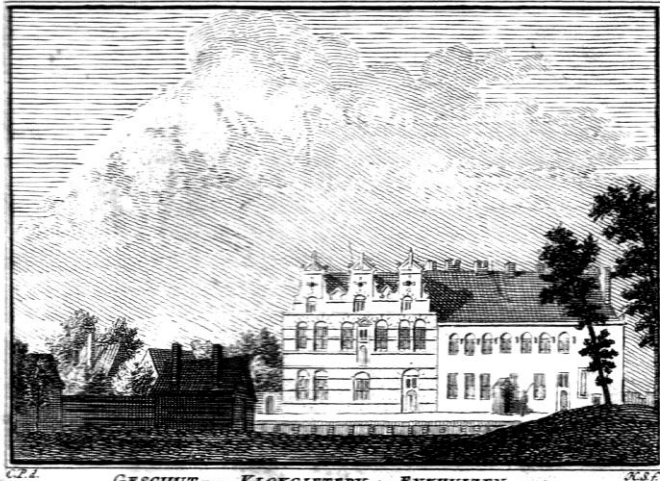
Ds. Roufrange heeft zich in de beginjaren bij herhaling tot de stadsregering gewend ten behoeve van zijn lidmaten. Hij had daartoe de vrijmoedigheid, omdat de vroedschap zeer vereerd was met de bovenvermelde ontroerende leerrede 'Aan de Wel-edele, Agtbare, Wyse en seer Voorsienige Heeren, de Heeren Burgemeesteren, Raden en Vroedschappen des Stads Enchuysen' opgedragen 'als een schatting die ik betale aan U.E. liefde'. Mede naar aanleiding van de woorden van Jezus, "Ik was een vreemdeling en gij hebt mij gehuisvest" (Matteüs 25:35), betuigde hij zijn dankbaarheid en erkentelijkheid jegens de regeerders voor hun liefdevolle opvang van de vluchtelingen. De vroedschap droeg toen aan de burgemeesters op om aan hem 'zoodanig *tantum* toe te kennen als H.E. Achtb. zouden meenen te behooren'.

Boonacker noemt als voorbeeld van geboden hulp het geval van een 'zijdestoffenwerker', die zich te Enkhuizen wilde vestigen, aan wie men f150 uit de gecollecteerde gelden voorschoot. Zo kreeg ook ouderling Robert Godefroy, een lakenkoopman en kleermaker, in 1688 een voorschot van f75 om 'enige meubelen en andere benodigdheden aan te schaffen'. Hij kwam later in bezit van een huis in de Breedstraat.¹⁴ Brouwer noemt nog drie voorschotten: aan Daniel Courbe (1688), Isaac Bossatrau (Bossatran, C.J.L.) en Pierre Peltier (1689), maar er zullen ongetwijfeld meer geweest zijn.¹⁵ Het is in dit verband interessant te vermelden dat ene Jean Charier in 1712 toestemming heeft gekregen om Frans brood te bakken.¹⁶

¹⁴ Zie S. Messchaert-Heering, 'Eigenaren en bewoners van Breedstraat 51', *Steevast* 2000, p. 16-20.

¹⁵ D. Brouwer, *Enkhuizen. Aanteekeningen*, deel II, p. 49.

¹⁶ Volgens een mededeling van Suus Messchaert-Heering op basis van Stadsarchief Enkhuizen, bergnr. 298.

GESCHUT - of KLOKGIETERY te ENKHUIZEN. 1716.

De 'twee Fransen', vermoedelijk broers, die zich in januari 1686 hadden gemeld, bleken tot de vooraanstaande familie Fourdrinier te behoren en waren voornemens een lakenfabriek op te richten, een 'manufacturie ofte draperie'. De vroedschap heeft spontaan en eenparig besloten al hun wensen toe te staan en bovendien een 'werkhuis' en de nodige instrumenten of werktuigen te verschaffen en 'bij leening onder eene behoorlijke obligatie' hun de verlangde lening van f3.000 te verstrekken tegen

ten hoogste 4 procent rente voor de duur van 4 jaar. Als werkhuis heeft het vroedschap het zogeheten *Giethuis* in het bastion bij de Noorderpoort beschikbaar gesteld (waar nu de Algemene Begraafplaats ligt), dat in 1614 tot een klok- en geschutgieterij was gesticht.¹⁷

De lakenfabriek is er inderdaad gekomen en in het gebouw werden ook vluchtelingen gehuisvest, want het is bekend dat een zoon van Benjamin Fourdrinier er heeft gewoond. Van de hoge verwachtingen, die de stedelijke overheid hiervan had, is niet veel gekomen. Dat was te wijten aan de lage koopkracht tengevolge van de economische neergang en zeker ook aan de zware concurrentie van de gevestigde hugenootse lakenfabrieken in de grotere steden. De familie Fourdrinier had na vier jaar nog niet de helft van de lening kunnen terugbetalen en toen zelfs de jaarlijkse rente niet betaald werd, was het duidelijk dat het textielbedrijf failliet was. Tot overmaat van ramp moest burgemeester Compostel de vroedschap in haar vergadering van 5 november 1691 meedelen dat 'eene Fourdrinier de jonge, gewoonst hebbende in 't Giethuis en aen de stadt eenige penningen ten achter' heimelijk vertrokken was naar Amsterdam. Daar werd hij (de bedrijfsleider van de fabriek?) gearresteerd, maar na onderhandelingen met de familie in Enkhuizen werd hij vrijgelaten nadat de vroedschap een partij goederen ter waarde van f800 was aangeboden. Daarmee was de affaire afgedaan, maar ongetwijfeld niet zonder enig verlies van *goodwill* bij de regeerders en de burgerij.

Door het faillissement van de lakenfabriek/kleermakerij raakten de vluchtelingen die daar in dienst waren werkeloos. Eenzelfde lot trof ongetwijfeld ook andere, kleinere bedrijven, wat de nood van de Franse gemeenschap verergerde. We kunnen ons voorstellen dat sommigen hun heil elders gingen zoeken. Althans voor zover ze niet geronseld werden voor de VOC, in die tijd nog steeds de belangrijkste werkgever in Enkhuizen.¹⁸

De Franse gemeente was vanaf het begin noodlijdend en zou het steeds moeilijk vinden het hoofd boven water te houden. Na de collecte die in 1686 gehouden werd, is er bij herhaling voor de vluchtelingen gecollecteerd, waarbij (volgens Boonacker) in totaal f13.610 werd bijeengebracht. Mede gezien hun zwakke uitgangspositie en armoede, hebben de hugenoten weinig kunnen bijdragen tot verhoging van de welvaart in de stad. Enkhuizen heeft meer voor hen betekend dan zij voor Enkhuizen hebben kunnen betekenen.

¹⁷ Rond 1720 werd het gebouw gesloten en in 1828 gesloopt.

¹⁸ Zie Marc A. van Alphen, 'Ronselaars voor de VOC in Enkhuizen omstreeks 1710', *Steevast* 1995, p. 28-34. Juist in dat jaar is 'meester kleermaker' Pierre Labuscaine (waarschijnlijk vrijwillig) als tamboer in dienst van de VOC getreden om zich weldra in de Kaap de Goede Hoop te vestigen.

Gezien de ‘sterken aanloop van de Fransche vluchtelingen die dese stadt passeren’ heeft de gereformeerde kerkeraad in juli 1686 besloten ‘hier over adres te maken aan de H.H. burgemeesters en deze ongelegenheit aan haer agtbaren te vertoonen’. Kennelijk is de stadsregering er niet in geslaagd de voorbijtrekkende hugenoten voor de stad te winnen, want tot de eeuwwisseling zou het aantal vestigingen nauwelijks meer toenemen, doch eerder zozeer dalen dat de vroedschap op 13 juli 1707 besloot, dat ‘vermits de Franze gemeente alhier zo gering is en dat dezelve alle de Nederduitze tale verstaan’, bij het afsterven van ds. Roufrange diens plaats ‘gemortificeert’ zou worden (niet meer vervuld). Met zijn dood 14 jaar later, in 1721, was het dan ook definitief afgelopen met de Waalse kerk te Enkhuizen. Op 24 december 1721 werden alle lidmaten van de gemeente, op grond van attestaties die afgegeven werden door ouderling Robert Godefroy en diaken Jacques Secourieu de Rival, door de kerkeraad van de gereformeerde gemeente ‘als regtsinnige en ordentelijke ledematen overgenomen’. Hun namen werden de volgende zondag vanaf de kansel afgekondigd. Van de diakenen vond de kerkeraad het goed ‘behoorlijke rekening, bewijs en reliquia van haren tegenwoordige staat af te vorderen om soo ook hun diaconie aan de onse in te lijven’. We mogen aannemen dat bij die gelegenheid het archief van scriba Louis Payzant, of wat er van over was, in gereformeerde handen is overgegaan.

De taak van de Franse gemeente te Enkhuizen was volbracht toen ze officieel in de gereformeerde gemeente werd geïntegreerd. Na 35 jaar gediend te hebben als geestelijk onderdak voor een onbekend aantal hugenoten, was de Waalse kerk niet meer nodig.

Pierre Roufrange en zijn gemeente

Onder de 202 in 1685 naar de Nederlanden uitgeweken Franse predikanten neemt ds. Roufrange een bijzondere plaats in. Op de ‘acte van uniformiteit’, die deze dominees op de Synode van de Waalse kerk te Rotterdam (april 1686) ondertekenden, wordt van allen de plaats vermeld waar ze in Frankrijk hun ambtswerk hadden verricht. Bij ds. Roufrange wordt echter geen plaats genoemd, maar vermeld dat hij predikant was van de vijfde Hertog van La Force, een vooraanstaande protestantse edelman, Jaques Nompars de Caumont. Deze hertog had meerdere kastelen in de toenmalige Guyenne, de streek ten zuiden van de lijn Bordeaux-Bergerac en ten westen van de Cevennes en Languedoc, waarvan Château La Force, 10 kilometer ten westen van Bergerac, het voornaamste was. Hij had ook kastelen in Normandië, waar hij in 1699 is overleden, nadat hij eerst in de Bastille en later in een klooster opgesloten en gemarteld is geweest. Een navrant detail is dat zijn zoon, die - zoals te doen gebruikelijk - uit het gezin was weggehaald om in een klooster ‘heropgevoed’ te worden, een van de meest fanatieke vervolgers van de hugenoten is geweest. Als de zesde Hertog van La Force heeft hij, na de dood van zijn vader, daar een bloedig schrikbewind gevoerd.¹⁹

Aldaar kwamen, onder de hoede van de oude hertog, vele hugenoten uit de wijde omtrek bijeen (soms tot 3.000) voor hun godsdienstoefeningen, nadat vele kerken verwoest waren, reeds vóór de herroeping van het Edict van Nantes. Ds. Roufrange was dus één van de predikanten die onder bescherming van deze hertog herder en leraar waren van de ‘gemeente van de wildernis’ in die streek, een soort hagenpredikers. Zulke godsdienstoefeningen vonden in de open lucht plaats bij Château de La Force en elders, soms op de puinhopen van de kerken. Daardoor was ds. Roufrange welbekend bij de hugenoten in de Guyenne en omstreken, een gegeven dat van grote betekenis was voor de komst van vluchtelingen naar Enkhuizen, zoals we straks zullen zien. Onder de hagenpredikers bevonden zich ook de predikanten van Bergerac die in september 1682 de stad uit vluchtten, een maand voordat hun kerk op last van Lodewijk XIV met de grond werd gelijkgesteld.

¹⁹ Zie hiervoor de reeds genoemde digitale versie van de *Memoires* van Jean Marteilhe, p. 3 e.v.

Pierre Roufrange is in 1657 geboren te Miramont in de Guyenne, 30 km ten zuidwesten van Bergerac. Uit gegevens in archiefstukken van de Franse en de gereformeerde gemeente in Enkhuizen zijn de namen van 11 plaatsen van herkomst van de vluchtelingen bekend. Daarvan zijn één gelegen in Champagne (Vassy), drie in Normandië (Dieppe, Caen en Alençon) en niet minder dan zeven relatief dicht bij elkaar gelegen plaatsen in de Guyenne (Bergerac, Cleyrac, Caumont, Castel Jaloux, Castel Moron, Gratteloupe en Monheur). Dit grote aantal is waarschijnlijk geen toeval, want we kunnen hieruit afleiden dat vluchtelingen uit de geboortestreek van ds. Roufrange naar Enkhuizen toe zijn gekomen omdat hij zelf daar een heenkomen had gevonden en ze hem gekend hebben als predikant van de 'gemeente van de wildernis'. Van één vluchteling weten we zeker dat hij door toedoen van ds. Roufrange (vanuit Arnhem) naar Enkhuizen is gekomen: Antoine du Puy, die ook uit de Guyenne afkomstig was. Dat een bekende dominee voor vele hugenoten als 'magneet' heeft gefunctioneerd is namelijk op meerdere plaatsen in Nederland gesignaleerd.

In het geval van Enkhuizen kunnen we met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid de geschiedenis van de komst van de Hugenoten en hun predikant in grote lijnen reconstrueren. Het is allemaal begonnen met de 'twee Fransen' die zich in januari 1686 in Enkhuizen hebben gemeld. Zij waren leden van de familie Fourdrinier, afkomstig uit Dieppe in Normandië. Louis Payzant, de voorzanger, kwam zelf ook uit Normandië, uit Caen. Ook het gezin van mr. Pierre Caget kwam uit Normandië, uit Alençon, en mogelijk ook Robert Godefroy die, samen met Louis Payzant, expliciet 'vriend' van Jean Caget wordt genoemd.

Het ligt voor de hand te veronderstellen dat de vooraanstaande families Fourdrinier, Payzant, Du Puy, Caget, Godefroy, en anderen, het voortouw hebben genomen om de vroedschap over te halen ds. Roufrange te beroepen, die toen te Amsterdam vertoefde. De reden daarvoor was vrijwel zeker dat ze hem in Frankrijk hadden leren kennen, en wel als hofprediker van de Hertog van La Force. De hertog had namelijk ook kastelen in Normandië en ongetwijfeld heeft hij ook daar protestantse openluchtdiensten gefaciliteerd, waarbij ds. Roufrange voorging. Dat lijkt de meest waarschijnlijke verklaring te zijn van het intrigerende gegeven dat met name hugenoten uit Normandië en de Guyenne zich te Enkhuizen hebben gevestigd. Slechts één andere Franse streek wordt in de archiefstukken vermeld: Champagne (Vassy). Dat betekent echter niet dat er geen vluchtelingen van elders naar Enkhuizen zijn gekomen, gezien de door mij veronderstelde onvolledigheid van de inschrijvingen in de doop- en trouwregister van de Franse gemeente.

Van ds. Roufrange als persoon weten we verder dat hij als vrijgezel naar Enkhuizen kwam. De vroedschap had namelijk een uitgesproken voorkeur voor een ongetrouwde predikant. Hij was toen 30 jaar, want op zijn huwelijksakte wordt benevens zijn plaats van herkomst ook zijn leeftijd vermeld, 35 jaar. Hij trad te Amsterdam op 9 november 1692 in het huwelijk met Marie de Stienville, 'oud 22 jaaren op de Roosegracht', na de openbare afkondiging van de huwelijksgeboden op zondag 5, 12 en 19 oktober in de kerk te Enkhuizen en Amsterdam. Volgens Boonacker vond het huwelijk pas na drie weken plaats, omdat men op de toestemming van moeder Roufrange moest wachten, die zich toen in Engeland bevond.

Marie is vroeg gestorven, wellicht in het kraambed, zoals veel vrouwen in die tijd. Immers, bijna vijf jaar later is de weduwnaar hertrouwd, deze keer met een Nederlandse, Johanna Lucia Dirks. Waar zij vandaan kwam en waar het huwelijk plaatsvond, wordt niet vermeld in de (opvallend summier) inschrijving van de huwelijksluiting in het trouw- en doopregister (2, 9 en 16 juni 1697). Onbekend is ook waar het echtpaar heeft gewoond. Uit hun huwelijk is op 23 mei 1702 een dochttertje geboren, Maria Geertruida, hun enige kind. Bij ontstentenis van een zoon is de naam Roufrange in Nederland uitgestorven. Over zijn moeder en andere, eventueel met hem mee uitgeweken familieleden, is verder niets bekend.

In 1721 overleed hij, 64 jaar oud, en werd op 12 november begraven in de Westerkerk. Hiernaast zijn grafzerk.²⁰ Zijn weduwe bleef achter in niet al te ruime omstandigheden, want ze zag zich allengs genoodzaakt een verzoek om bijstand bij de vroedschap in te dienen, dat echter geweigerd werd. Vanwege de Waalse Synode kreeg ze van ds. De la Rivière uit Amsterdam een condoleantiebrief toegestuurd.

De betekenis van ds. Roufrange voor het kerkelijk en maatschappelijk leven in Enkhuizen op geestelijk gebied kan niet hoog genoeg geschat worden. Gedurende de 35 jaar van zijn predikantschap heeft hij met grote trouw zijn herdersambt vervuld voor zijn berooide en geestelijk beschadigde en getraumatiseerde geloofsgenoten. De kleine kudde aan zijn zorg toevertrouwd heeft hij nooit in de steek willen laten door een beroep naar elders aan te nemen. Hij was de spil waar alles in de Franse gemeente om draaide. Sterker nog, hij was de 'magneet' bij uitstek die de hugenoten naar Enkhuizen heeft

aangetrokken. Wat er tegenwoordig in de stad materieel nog aan hem herinnert is slechts een gebroken grafsteen. Ter nagedachtenis van deze man zou het gepast zijn als er een gedenkteken geplaatst zou worden op het terrein waar eens de Kleine Kerk stond.

Wat komen we te weten uit de archiefstukken?

Op één na, zijn alle inschrijvingen in de trouw- en doopboek gedaan door de scriba Louis Payzant. De laatste is vermoedelijk, te oordelen naar het zwierige handschrift, geschreven door ouderling Caget, een van de getuigen bij de doop van Gedeon Jacques Secourieu. De gegevens zijn niet altijd even volledig: bij zowel de huwelijken als de doopinschrijvingen ontbreken vaak de getuigen. Soms heeft de vader van de dopeling niet zijn handtekening gezet en heeft ook de scriba zelf nagelaten een inschrijving te ondertekenen. In de periode dat er registers bijgehouden werden (1691-1711) worden er 15 huwelijken vermeld, waarvan acht in Enkhuizen werden voltrokken (in 'deze kerk', ook trots genoemd 'onze kerk') en zeven elders (onder andere de beide huwelijken van ds. Roufrange). Onder de bruiden tel ik vier Nederlandse namen, inclusief die van de tweede vrouw van ds. Roufrange, Johanna Lucia Dirks, en van de bruid van dokter Louis de Keyser, Gertrud Schabaelje, mogelijk een telg uit de familie van de Nederduitse dichter Dirk Schabaelje (oorspronkelijk Chabaliere?).²¹

²⁰ Volgens Hans Kuperus betreft dit zuidkap grafnr. 393-394. Deze steen dateert blijkens de oudste graflegger reeds van voor 1572. De tekst is moeilijk te lezen.

²¹ Hij is omstreeks 1590 te Zoutelande geboren en circa 1623 te Amsterdam overleden, blijkens de gegevens in P.G. Witsen Geysbeek, *Biographisch anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters*. Deel 5 OGI-VER (1824).

Van de 11 Franse bruiden kwamen er drie van buiten Enkhuizen (Amsterdam, Hoorn en Leeuwarden) en zijn drie weduwe. In een aantal gevallen worden de namen van de ouders van de bruidegom en de bruid genoemd, alsook de plaats van herkomst in Frankrijk. In zulke gevallen is het moeilijk te zeggen of de ouders alleen voor identificatiedoeleinden vermeld werden, of dat ze daadwerkelijk aanwezig waren. In het laatste geval ligt het voor de hand te concluderen dat hele families gevlucht zijn, bijvoorbeeld de familie Fourdrinier, Payzant, Caget, La Riual, Petit en Castaing. De manier waarop de huwelijksluitingen zijn geformuleerd in de vier huwelijken, waarbij de ouders van zowel de bruidegom als de bruid worden vermeld, lijkt deze conclusie te staven: de bruidegom en zijn ouders *'d'une part'*, en de bruid en haar ouders *'d'autre part'*. Dit heeft alleen zin als beide partijen ook persoonlijk aanwezig waren.

Er werd van 14 kinderen de doop geregistreerd, die zo mogelijk op de geboortedag of de dag erna plaatsvond. Daarvan zijn tien meisjes en slechts vier jongens. Dit zegt, gezien de onvolledigheid van de inschrijvingen in de registers van de Waalse gemeente, niet alles maar toch iets over de perspectieven voor nakomelingen van de Enkhuizer hugenoten: één jongen voor de families Payzant en Secourieu, en twee jongens voor de familie Labuscaigne. Desondanks is er een aantal Franse namen in Enkhuizen blijven voortleven, zoals Godefroy, Du Puy en Blanchard (die als diaken\ouderling in de archiefstukken figureren), door de geboorte van jongens van wie de doop niet geregistreerd werd.

In verband met de doopinschrijvingen is het interessant om te zien dat de dopeling vaak vernoemd wordt naar de doopgetuige, die overigens ook als peetouder functioneert. De peetouders zijn ook meestal degenen door wie het kindje wordt *'gepresenteerd'* (*présenté*) en *'genoemd'* (*nommé*). Maar soms doet de vader dat, alleen of samen met een vrouw, zoals bij de doop van Marie Geertrude Roufrange, die door haar vader en Madame la Coste (kennelijk een dame van hoge komaf) wordt *'gepresenteerd en genoemd'*, en bij de doop van *Elizabeth du Puy*, die door haar vader en haar peetmoeder *Elizabeth Lodewiek* wordt *'genoemd en gepresenteerd'*, naar wie de kleine Elizabeth ook vernoemd wordt. Dit vernoemen van de peetouder is ook het geval bij *Anne du Puy* en haar peetmoeder *Anne du Lac*, bij *Jean Labuscaigne* en zijn peetvader *Jean Belier*, en bij *Jeanne Payzant* en haar peetmoeder *Jeanne Fourdrinier*. Dat dit de vernoemregel was bij de hugenoten ontdekte ik reeds in 2004, toen de afstammingslijn van twee generaties van mijn eigen familie uit het gemeentearchief van Bergerac tevoorschijn kwam. In Enkhuizen hebben de hugenoten zich echter niet strikt aan dit gebruik gehouden. Zo vernoemde Louis Payzant zijn zoon naar zijn schoonvader Benjamin Fourdrinier en gaf Pierre Labuscaigne zijn tweede zoon de voornaam van zijn schoonvader François Bacot uit Leeuwarden.

Uit de doopakte van Benjamin Payzant blijkt overigens dat zijn doop niet bediend is door ds. Roufrange, die blijkens zijn handtekening wel aanwezig was, maar door ene *Pasteur Vigier*. Volgens Boonacker is de zeer behoeftige Jean Vigier in 1689 als proponent van de Waalse kerk toegelaten waarna hij enige tijd in Enkhuizen is geweest voordat hij als predikant naar Zwolle ging. Zijn verblijf in Enkhuizen kon Boonacker niet verklaren, maar het ligt voor de hand te denken dat ds. Roufrange zich over hem heeft ontfermd en onderdak geboden totdat hij een beroep zou krijgen.

Door het gebrek aan gegevens over de Franse gemeente is het aantal lidmaten met geen mogelijkheid te achterhalen. Een schatting maken op basis van de namen die in de archiefstukken voorkomen heeft geen enkele zin, want daarin gaat het alleen om mensen die betrokken waren bij trouw- en doopplechtigheden. Bovendien was de Franse gemeente voor sommige vluchtelingen een tijdelijke plaats van opvang, mensen die in Enkhuizen niet aan de slag konden en hun heil elders gingen zoeken. Toch werpen de archiefstukken interessant licht op sommigen van de mensen die in de archiefstukken figureren. We treffen daar 43

Franse namen aan (waarvan 18 vrouw* zijn). Over enkele prominenten zal ik wat meer vertellen. Voor de twee namen in *cursief*, zie direct beneden:

Asseline*, Bacot*, Balot, *Belier*, Bernege*, *Biens**, Blanchard, La Bordette, Bossatran*, Brun*, Caget, Castaing, Changuion, La Coste*, Degal, Fourdrinier, Gerballe*, Godefroy, Grigoire, Guillaume*, Guitteau*, De la Haize*, Jinainsac, De Keyser, Labuscaigne, Languast, Lavergne*, Du Lac*, Mainsac, Monsarrat*, Petit, Du Pic*, Du Plan, Du Pré*, Deprés*, Du Puy, De la Riual, Roufrange, Secourieu, Serre, Sigalin, De Tienuille*, Vigier. Ouderlingen en Diakenen zijn: Jacques Blanchard, Jean la Bordette, Jean Caget, Jean Castaing, Robert Godefroy, Louis Languast, Louis Payzant en Antoine du Puy.

Van *Jean Belier*, de zwager van Pierre Labuscaigne en getuige bij de doop van diens zoon Jean, is verder niets bekend. Het is niet zeker of de *Beliers* in Enkhuizen van hem afstammen; volgens mevrouw Breed-Belier was haar Franse voorvader een soldaat van Napoleon.

De naam *Trintjen Biens* komt in een trouwinschrijving voor als de bruid van Jean Castaing. Vermoedelijk was zij een dochter van Cornelis Biens, een vooraanstaande hugenoot die zich al in de eerste helft van de zeventiende eeuw in Enkhuizen had gevestigd. Zijn naam komt prominent voor op de kaart van Enkhuizen in de stedenatlas van Joan Blaeu uit 1648/49. Hij was lid van de Enkhuizer vroedschap en is bekend geworden door een boek van zijn hand over de tekenkunst.²²

Een andere hugenootse naam, die al meer dan 200 jaar in Enkhuizen bekend is, *Dangermond*, was oorspronkelijk *d'Angremont*. De Franse voorvader van deze familie is reeds in 1585 vanuit Noord-Frankrijk naar Nederland uitgeweken. Zijn nakomelingen leefden in Amsterdam, Zwolle en Ommen, vanwaar Dirk d'Angremont in 1785 naar Enkhuizen verhuisde. Vanaf die tijd stond de familie daar bekend onder de achternaam Dangermond. Mevrouw Elly Dangermond vertelde me dat zij en haar man in bezit zijn van een handgeschreven familiegeschiedenis en Suus Messchaert attendeerde me op het artikel "Het geslacht Dangermond in Enkhuizen", in *Westfriese Families*, 12de jrg. nr. 2 (Oktober 1971).

Vooraan in de rij van prominenten, naast ds. Roufrange, staat **Louis Payzant**, de ons nu welbekende voorzanger en scriba van de kerkeraad. De akte van zijn huwelijk op 20 mei 1691 met **Marie Fourdrinier** staat als eerste inschrijving in het gedeeltelijk bewaard gebleven trouwboek. Daarin worden de namen van zijn ouders en plaats van herkomst vermeld, alsook die van zijn bruid. Vanaf 1693 was hij diaken en later, vanaf 1698, ouderling. Hij trad bij vier huwelijken op als getuige. Bij Marie had hij 2 kinderen, Benjamin (1703) en Jeanne (1707). Na haar overlijden is hij hertrouwd, in 1710, nogmaals met een Française, H elene Asseline. Hun huwelijk is volgens het handschrift zijn laatste inschrijving, die echter door niemand is ondertekend. Dit geldt trouwens ook voor de daaraan voorafgaande twee doopinschrijvingen uit 1708. Door gebrek aan gegevens, weten we verder niets van hem.²³

Van de familie **Fourdrinier** worden in de trouwinschrijving van Louis Payzant uit 1691 diverse namen genoemd: naast zijn bruid **Marie**, haar vader **Benjamin**, diens overleden vrouw **Rachel de la Haize** en de broers van de bruid, **Benjamin**, **Pierre** en **Jacques**. Verder treffen we de naam Fourdrinier nog twee keer aan: in de inschrijvingen van de doop van Benjamin Payzant, waarin vermeld wordt dat **Marie Fourdrinier**, de nicht van de vrouw van Louis Payzant, samen met vader Louis hem ten doop houdt, als *cousine dudit enfant*, 'nicht van genoemd kind'.²⁴ De laatste spoor van de Fourdriniers vinden we in de doopinschrijving

²² Deze informatie heb ik in een persoonlijke mededeling van Pieter de Vries ontvangen.

²³ Ik acht het niet uitgesloten dat de vele Payzants in de VSA (zoals Google laat zien) afstammelingen van deze Louis zijn, maar zeker is het niet.

²⁴ Merkwaardig genoeg staat deze inschrijving chronologisch niet op de juiste plaats (na die van 26 augustus 1703) maar om een of andere reden v or die van maart 1703. De huwelijksafkondiging van Louis de Keyser en

van Louis Payzants dochter Jeanne uit 1707, waarin vermeld wordt dat ze door haar neef en nicht ‘gepresenteerd en genoemd’ werd: **Pierre Fourdrinier** en **Jeanne Fourdrinier**, *cousin et cousine dudit Enfant*.

Deze drie Fourdriniers zijn vermoedelijk in Enkhuizen achtergebleven toen de anderen, na de affaire van Benjamin junior in 1691, met de noorderzon waren vertrokken. Ze zijn onder andere in Engeland terechtgekomen, waar twee nakomelingen uit deze familie, Henry en Sealy Fourdrinier (ook weer twee broers!), omstreeks 1804 de beroemde *Fourdrinier papermaking machine* hebben gepatenteerd, die nog steeds wereldwijd wordt gebruikt voor het maken van papier van onbeperkte lengte. Geen wonder dat juist zij, afkomstig uit een familie van textielmakers, dit soort machine aan de wereld hebben geschonken. Wat is het jammer dat hun talent aan Enkhuizen, en dus ook aan Nederland, is voorbijgegaan!

Een andere toonaangevende familie die we in de archiefstukken aantreffen, is die van **Antoine du Puy**, voor het eerst vermeld als Du Puy *ancien* (ouderling Du Puy), een van de zes ondertekenaars van de trouwinschrijving van Jean Caget en Marguerite de la Rival uit 1693. Volgens informatie die Boonacker had, is Antoine op 29 september 1665 te Vicq in de Guyenne geboren, waar zijn vader en grootvader burgemeester waren. Zelf was hij pruikenmaker van beroep. Zoals meerdere gevluchte hugenoten uit de Guyenne, kende ook hij ds. Roufrange van vroeger. Ze waren zelfs goed bevriend, blijktens een passage in het gedicht van zijn zoon Pieter du Puy bij zijn afsterven in 1743:²⁵

Hy vraagt na zijnen vriend; bevindt ’er eynd’lijk dat
ROFRANGE Leeraar is der Fransche Kerkgemeente
t’ Enkhuyzen. Ha! de vreugd verspreidt door zijn gebeente:
Hy springt van blijdschap op. Hy reijst ’er schielijk heen
En vindt ’er zijnen vriend, die hem een Engel scheen.
Hy grijpt hem om den hals, en wordt van hem gegrepen,
Terwijl men traanen stort, de oogen uitgenepen,
Door gulle blijdschap van elkander daar te zien.
“Blijvt, zegt de Leeraar, ’k ik wil u alle hulpe biën
“Met raad en daad, mijn vriend, na wenschen en begeeren.
“Ge moet maar eenig werk, of koopmanschap hier leeren.
“Dan wil het God voorzien! zijn hand is niet verkort.
“Beproef zijn zeegen totze meer en meerder wordt.

Na zijn vlucht uit Frankrijk in 1687 had Antoine te Arnhem een heenkomen gevonden, waar hem, daar hij ‘van aanzienlijke geboorte was’, een eervolle functie in de krijgsmacht in het vooruitzicht werd gesteld, volgens Boonacker vermoedelijk door een lid van de familie De La Force (uit de Guyenne!), een landsman van hem, die luitenant-generaal in Hollandse dienst en gouverneur van Arnhem was. Maar mede op advies van ds. Roufrange heeft hij er van afgezien en voor Enkhuizen gekozen, waar hij later als handelaar in Oost-Indische waren zijn brood verdiende. Hij is in 1690 getrouwd met Marie Monsarrat, dochter van David Monsarrat, burgemeester van Castres in Languedoc. Het is alleen in de doopinschrijvingen van hun dochters, Elizabeth (28 juni 1702) en Anne (12 juli 1705) dat we hun namen aantreffen.

Uit de schaarse gegevens in het overgebleven gedeelte van het doopboek zal men het niet afleiden, maar Antoine heeft een groot gezin kunnen stichten en was in staat zijn kinderen te laten studeren. Boonacker noteert dat zijn zoon **Carl Jan** predikant was te Leimuiden en dat een andere zoon, **Pieter**, de graad van doctor in de geneeskunde behaalde en aanzienlijke

Geertrud Schabaelje van 26 augustus 1703 staat overigens zelf chronologisch niet juist ingeschreven, want die vinden we samen met die van 23 september 1705 vóór de inschrijvingen 13 juli en 23 juli 1704.

²⁵ Dit ontroerende gedicht is mij ter hand gesteld door mevrouw Tilly du Pui.

regeringsposten te Enkhuizen bekleedde, zitting kreeg in de Staten-Generaal en lid was van de Raad van State.

De kinderen van Antoine du Puy zijn het lichtend voorbeeld van een volledig geassimileerde tweede generatie immigranten. Hieruit kunnen we afleiden dat de integratie van de hugenoten in de Nederlandse samenleving over het algemeen redelijk soepel is verlopen, zoals ook blijkt uit het feit dat de meeste Waalse gemeentes, zoals in Enkhuizen, vrij spoedig werden opgeheven. Dat de Fransen snel konden inburgeren was vooral te danken aan het feit dat ze hun protestantse geloof deelden met het overgrote deel van de autochtone bevolking.

De naam van **Robert Godefroy** komt reeds in de derde inschrijving uit 1693 voor, bij het huwelijk van Jean Caget en Margueritte de la Riual, waar hij en Louis Payzant, ‘hun vrienden’ als getuigen hebben getekend. Achter zijn naam heeft hij ‘diaken’ ingevuld. Twee jaar later trouwde hij met Reynoutie Guitteau, blijkens de afkondiging van hun huwelijk. Vijf jaar later was hij ouderling toen hij als getuige tekende bij het huwelijk van Jean Petit en Marie Brun in 1698, samen met Joseph Meinsac en Louis Payzant, ‘hun vrienden’. Datzelfde jaar was hij tevens tegenwoordig als getuige, weer samen met Louis Payzant, bij het huwelijk van Jacob Sigalin en Anne Changion. In de overige archiefstukken komt zijn naam niet meer voor, maar uit andere bronnen weten we dat hij, evenals de broers Fourdrinier, lakenkoopman en kleermaker was. Hij heeft het kennelijk goed kunnen bolwerken in Enkhuizen, want hij is in bezit gekomen van een aanzienlijk huis, op Breedstraat 51.²⁶

Naast Robert Godefroy en de gebroeders Fourdrinier was er in Enkhuizen een vierde kleermaker, mijn voorvader **Pierre Labuscaigne**, die ‘op Toornstraat’ woonde, over wie ik elders een verhaal heb geschreven (zie noot 4). Zijn verblijfplaats in Enkhuizen evenals zijn plaats van herkomst, Bergerac, wordt vermeld in het register van huwelijksafkondigingen van de gereformeerde kerk te Enkhuizen. In het ‘Ondertrouwboek van de Hervormde Kerk’ in het gemeentearchief te Leeuwarden wordt hij vermeld als ‘meester-kleermaker tot Enkhuijsen’. In het trouw- en doopboek van de Franse gemeente in Enkhuizen zijn zowel de afkondigingen van zijn huwelijk met Marie Anne Bacot uit Leeuwarden als de registratie van de doop van hun drie kinderen bewaard gebleven. In 1711 vestigde hij zich in de Kaap de Goede Hoop, waar hij aanvankelijk werkte als onderwijzer. Toen hij later ‘een stuk lant’ in Paarl toegewezen kreeg, is hij wijnbouwer geworden. Hij is de stamvader van het zeer talrijk Zuid-Afrikaanse geslacht Labuschagne.

Onder de notabelen, van wie we uit de inschrijvingen iets meer vernemen, mogen ten slotte genoemd worden **Louis de Keyser**, ‘docteur en medicine’, **Jean Caget** en **Jacques Secourieu de Rival**. Van De Keyser is niets bekend, maar Jean Caget wordt in zijn trouwinschrijving vermeld als de zoon van Pierre Caget, ‘advocaat uit Alençon’ in Normandië. De naam van Jacques Secourieu zou misschien in verband gebracht kunnen worden met het Château du Secourieu in Lauragais, in de buurt van Toulouse, Languedoc, een streek waar zich veel hugenoten hebben bevonden. Hij en zijn vrouw, Marie Bossatran, hebben drie dochters en een zoon ten doop gehouden. Hij was, evenals Robert Godefroy, een van de laatste ouderlingen van de Franse gemeente. Samen hebben ze, na de dood van ds. Roufrange in december 1721, de Franse lidmaten overgedragen aan de zorg van de gereformeerde gemeente.

²⁶ Zie noot 15.

De inbreng van de hugenoten in de Nederlandse samenleving

Voor een evaluatie van de betekenis van de komst van de hugenoten naar Nederland en hun bijdrage tot de Nederlandse cultuur moet ik volstaan met de lezers te verwijzen naar het in noot 6 genoemde werk, *Vlucht naar de vrijheid: De Hugenoten in de Nederlanden*, p. 78-121. Daarin wordt ingegaan op hun inbreng op het terrein van het literaire, geestelijke en wetenschappelijke leven, hun aandeel in de vestiging van een vrije periodieke pers en in de totstandkoming van een culturele elite onder de Nederlandse bevolking, hun bijdrage in het Staatse leger, impulsen van hun kant voor de nijverheid (lakenindustrie en zijdenijverheid) en de bevordering van de Franse cultuur (Franse stijl en Franse mode).

Daar zou aan toegevoegd kunnen worden dat de hugenoten een bepaald kaliber van de Franse bevolking vertegenwoordigden: adellijke personen, enige honderden predikanten en ‘gewone’ burgers, die zich hebben onderscheiden door hun kenmerkende innerlijke hoedanigheden, kortom, mensen van karakter. Mensen die het recht op vrijheid van godsdienst en gewetensvrijheid hoog in het vaandel hadden staan. Mensen die standvastig achter hun levensovertuiging stonden en niet zwichtten voor welke tirannie dan ook. Daardoor konden ze vergelijkbare karaktereigenschappen in de Nederlandse bevolking versterken en nieuwe impulsen geven aan het nationale karakter. Daartoe hebben de hugenoten in Enkhuizen, zoals uit het voorgaande is gebleken, hun bijdrage geleverd. Hun inbreng was, gezien hun geringe aantal en het feit dat ze hulpbehoevend waren, weliswaar bescheiden maar niet onbeduidend.

Ten slotte zij nog opgemerkt dat de ontwikkelingen binnen de Europese beschaving, die vanaf de zeventiende eeuw geleid hebben tot de Franse Revolutie, het ontstaan van democratische staten en uiteindelijk tot de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, volstrekt ondenkbaar zijn zonder de inbreng van de hugenoten en de impulsen die van hun gedachtegoed uitgingen: het recht op vrijheid van godsdienst, gewetensvrijheid en het onlosmakelijk daarmee verbonden zelfbeschikkingsrecht en het tolerantiebeginsel.

Daarnaast zijn de godsdienstoorlogen in Frankrijk in de huidige discussie over de plaats van religie in het publieke domein een blijvende waarschuwing voor wat er gebeurt wanneer religie als politiek instrument wordt gebruikt bij het streven naar een theocratische staat.

Casper Labuschagne

Bijlage 1: Gedrukte predikatie van Ds. P. Roufrange

De

Dood levende,

Ofte

Een Verklaring over de woorden der Apostel Paulus, Gal. 2:20,
Ik ben met Christo gekruyst, enz.

In 't Frans gepredikt en beschreven door

Pierre Roufrange,

Gevlugte Predicant, en tegenwoordig Bedienaar des Godliken Woords in
De Franse Gemeente tot Enchuysen, opgezegd door orders van de Agtb.
Magistraat der selven Stads, 't sedert de laatste vervolging der
Franse Gereformeerden op het eynde des Jaars 1685 voorgevallen,

En vertaalt door

C. Koperslager.

T'Enchuysen

Gedrukt bij Meynard Mul, Boek-drukker en Boek-verkooper
In de Oude Westerstraat, in de Bonte-drukker, 1688.

Opdragt

Aan de Wel-edele, Agtbare, Wijse en seer
Voorsienige Heeren, de Heeren Burgemeesteren,
Raden en Vroedschappen des Stads Enchuysen.

Mijne Heeren,

Ik ben grootelijks aan U Ed. Agtb. verplicht, so wegens mij self, als wegens mijne Broeders, de Vlugtelingen deses Stads, 't is derhalven ook billik, dat ik U Ed. Agtb. Geef een openbaar merk-teken van mijn erkentenis, overeenkomende met de so bekende betuygingen uwer goedheid, die U Ed. Agtb. ons hebt gegeven. Ten dien sijnde bied ik U Ed. Agtb. aan, en eygene de selve toe, eene mijner Predicatiën. 't Is een schattinge die ik betale aan U E. liefde. Men betaalde volgens de Wet van Moses een halve Sikel de Heyligdom, in Israel en in Juda, tot den dienst des Tabernakels, en tot onderhoud van den Tempel. Ik wense dat dese schattinge, die ik voor tegenwoordig aan U Ed. Agtb. betale gelukkiglijk mag strekken tot opbouw en stiging uwer Zielen, dewelke sijn woonsteden Gods in de Geest, en Tempelen van den Heyligen Geest. Ik ben, Mijne Heeren, so gelukkig niet, van te kunnen roemen, dat ik selfs die gene ben, die hier tot U E. Agtb. spreekt in uwe taal, deselve is mij tot noch toe so bekend noch so gemeen niet: Ik ben in desen opsigt een Moses, wiens mond en tong belemmert is; maar ik heb onder 't midden uwer eerlijke Borgeren gevonden eenen Aaron, die mij verstrekt en tot tong en tot mond, die mij Propheet is, en die voor mij spreekt, niet tot een wrede Pharao, maar aan goedertierne Magistraats Personen gelijk als Jezus Christus; niet aan een oud Israël, maar aan een Israël geheel nieuw; ik bid U dan, Mijn Heeren, seer ootmoedig, om in dank te willen aannemen, *De Dood Levende*, die ik U Ed. Agtb. op-offer onder het kleed van uwe taale om se aan U Ed. Agtb. soo veel te kennelijker te maken, na dat deselve geweest is onder het kleed van de onse, namentlijk de Franse Taal. Ik weet wel dat so een geringe gifte niet kan verstreken tot een vergelding van U grote liefdadigheid; maar ik ken er eene die U Ed. Agtb. beter sal beloonen als ik, namelijk die gene die in dese woorden spreekt in sijn Evangeliën, en de Koning dewelke ten Jongsten Dage sal seggen,

Komt gij gesegende mijns Vaders, be-erft dat Koningrijk, hetwelk u bereyt is van de Grondlegginge der Wereld. Ik ben hongerig geweest ende gij hebt mij te eten gegeven: Ik ben dorstig geweest, en gij hebt mij te drinken gegeven: Ik was een Vreemdeling, en gij hebt mij geherbergt: Ik was naakt, en gij hebt mij gekleet: Ik ben krank geweest en gij hebt mij besogt: Ik was in de gevangenis, ende gij zijt tot mij gekomen, Matth. 25: vss. 34,35; 36.

Gij hebt, Mijne Heeren, ten gunste van ons, dese groote pligten de Christelijke liefde geoffert, waarom soud gij dan niet van onse Vorst des Vredes, tot een goedertieren vergelding van U deugd, verwagten het Koningrijk der Hemelen? *De Hemel en Aarde sullen voor-bij-gaan, maar sijn woorden, en sullen geensints voor-bij-gaan*: 't Is uwen Saligmaker self, aan wien U Ed. Agtb. alle dese dingen gedaan hebben, volgens sijn verklaringe: *Voorwaar seg ik u, voor so veel gij dit aan van een van dese mijne mensche Broeders gedaan hebt, soo hebt gij dat mij gedaan, Matth. 25:40*. En waarom soud gij niet hoopen, dat dese Barmhartige Verlosser, U soude geven een gelukkige ingang in dit Koningrijk, dewijl gij hem hebt geherbergt in sijn vervolgde Ledematen, met so grooten tenerheid en genegentheid? Dese mildadige Heere wil op U Ed. Agtb. en op derselver Huysgesinnen uytstorten sijn allerdierbaarste Zegeningen; U Ed. godvrugtig bekroonen met de goederen van dit tegenwoordige, en na-maals met die van het toekomende leven, volgens sijn beloften; het werk uwer handen doen voorspoedig zijn, en U Ed. voornemen vervullen tot sijn Glorie. Dit sijn de vurige wensen en gebeden, die ik voor U Ed. Agtb. doen, bij dewelke ik sal voegen de betuyginge van met een seer diepe eerbiedigheid al mijn leven te sullen zijn,

Mijn Heeren,

U Ed. Agtb. Seer Ootmoedige, gehoorsame en getrouwe Dienaar
Pierre Roufrange

Bijlage 2: De aanstelling van ds. Roufrange als Frans predikant

De instructies voor ds. Roufrange, die op 10 maart 1686 aangesteld werd als Frans predikant te Enkhuizen (Kolom 1), zijn in het Frans opgesteld door de burgemeesters. Op basis daarvan heeft de kerkeraad van de gereformeerde gemeente haar eigen ‘artikelen’ opgesteld (Kol. 2).

“De burgemeesters hebben bekend gemaakt dat zij voornemens zijn, naar het voorbeeld van andere steden, alhier een Franse minister, doch provisioneel aan te stellen verzoekend dat bij de Ed. Kerkeraad enige articulen mogen opgesteld worden volgens welke die minister zich zal hebben te reguleren, zo zijn de navolgende artikelen onder het goedvinden van haar Ed. vergadering opgesteld en besloten.”²⁷

Dit geeft een aardig beeld van de verhouding tussen kerk en staat in die tijd. Boonacker verklaart de ongewone volgorde uit het feit dat de burgemeesters op hun beurt gemeend hebben in hun instructie ‘eene transpositie te moeten brengen in de volgorde der artikels, zooals die door den Kerkeraad geconcipeerd waren.’²⁸

1	1
Les Bourguemaistres de la susdite ville s’engagent pour trois ans, chacun a un tractement de cinq cents cinquante francs.	[De burgemeesters van genoemde stad verplichten zich voor drie jaar, telkens tot een tractement van vijfhonderdenvijftig francs.]
2	1
Sr. ROUFRANGE sera tenu apres exhibition d’une convenable attestation se conformer avec les formes d’union observees dans les Eglises Flamen et les sousigner comme doivent faire tous les ministres et Proponents.	Dat die minister, na overlevering van zijn kerkelicke attestatie, voor den aanvangh van zijne provisionele (voorlopige) dienst zal gehouden zijn om sich te conformeeren met de Formulieren van Eenigheyt gebruikelijk in de Nederduitsche Kerken en volgens gewoonte van andere Predikanten en Proponenten te onderteekenen.
3	2
Q’il montrera la parole de Dieu selon la doctrine et confession de la Foy recevés dans les Eglises reformées des Pays-Bas, et tellement administrera les saints sacrements	Dat de minister het zuyver woord Gods zal prediken conform de leer en belijdenis des geloofs, aangenomen in de Nederduitsche Kerken alhier te lande, en dus ook de Heilige Sacramenten te bedienen.
4	3
Que, jusque à cause d’un manquement d’une convenable quantité de Français, y ne sera etabli un conseil Ecclesiastique, Sr. ROUFRANGE susdit sera obligé, devant qu’il administre la Sainte Cène, de comparer dans le conseil ecclesiastique de l’Eglise reformée de cette ville, pour y declarer l’estat de sa communauté et s’il tout avec ordre, edification et pain se commode, et s’il sera necessaire d’exercer la censure, la quelle en cet appartiendra à la judicature du dit conseil ecclesiastic de cette ville, pourveu que sieur ROUFRANGE touchant cela aura son preadvies et vois, et y demeurera jusque que tous ses affaires seront terminés, qu’aussi la censure s’annoncera par Lui et un ancien de la communauté de l’Eglise dans la même ville.	Dat die minister zal gehouden zijn telkens voor zijne bediening van het Hoogwaardig Avondmaal des Heeren te verschijnen in onze Kerkerads vergadering, om te notificieeren den staat van de Fransche gemeente, of alles met orde, met stigtigheyt en vrede aldaar toegaat, en bijaldien de kerkelicke tught van noode is gebruykt te worden, dat zulks zal staan ter judicature van de voornoemde Kerkeradsvergaderings, waarin de minister zijn preadvies en ook zijn stem zal hebben, en aldaar tegenwoordig blijven, tot desselfe afhandeling, en dat die censure zal aangesezt worden door den Fransen minister en een ouderlingh van de Duytsche gemeynte.

²⁷ Archief Nederlandse hervormde gemeente, inv.nr. 5 (notulenboek), met dank aan Evert de Vries.

²⁸ Voor zowel de Franse als de Nederlandse tekst heb ik gebruik gemaakt van Boonackers versie (p. 356-359).

<p style="text-align: center;">5</p> <p>Que le susdit Sr. ROUFRANGE à chaque dimanche au matin dans l'Eglise de moine, à la sonnement ordinaire de la cloche, commencera precher, et si on jugera convenable ou a besoin, que se fait une preche aussi à soir ou en la dimache, qu'il le fera aussi, à scavoir dans la semaine à un tems qu'on ne preche dans un autre Eglise, tout jusque la qu'autrement sera ordiné.</p>	<p style="text-align: center;">4</p> <p>Dat die minister op den dagh des Heeren des morgens of in de monnikenkerk of andere bequame vergaderplaats, na het goetvinden van de Heeren Bur(ge)meesteren, op het ordinair klockengeluy een aanvangh zal mogen maken van zijne predikingen, en in de week een predikatie van noode zijnde die te doen, wanneer in de duytsche kerke niet en wort gepredikt.</p>
<p style="text-align: center;">6</p> <p>Que par un ou deux Diaeres apres la preche la collecte pour les pauvres se fera à une ou deux portes de la dite Eglise, comme on est accoutumé dans les Eglises françois, et ce par compte de la maison d'aumone de ce ville, comme les autres aumones, afin que de servis aussi bien à soulagement de les pauvres françois que flamans.</p>	<p style="text-align: center;">6</p> <p>De collecte zal geschieden door een of twee van de Diaconen van de Duytsche Kerke na den geeyndigden godsdienst in de Franse vergaderinghe, aan een van de deuren, gelijk men in zulke vergaderinge gewoon is te doen; de verzamelde penningen zullen komen in de kasse van het aalmoeseniershuis, gelijk de andere giften versamelt in de duytsche kerke, om uyt deselve zoo wel de arme Francoisen als de Duytsche te subsidiëren.</p>
<p style="text-align: center;">7</p> <p>Que touchant ce qu'est compris dans les precedents articles le susdit ministre n'aura pas la faculté de faire quelque changement sans precedente permission.</p>	<p style="text-align: center;">5</p> <p>In deze voorgemelde provisionele artikelen zal de minister geene veranderinge mogen maken van zijn privé zonder nader order.</p>
<p style="text-align: center;">8</p> <p>S'il trouve par la grace de Dieu que la communaut' françoise se...tellement pouvoir augmenter, qu'il seroit convenable ou a besoin d'establier un ordinaire ou permanent ministre françois, qu'en ce cas l'appellation de plus mentionné Sr. ROUFRANGE et le regime de l'Eglises francoises se reglera selon et conform à les ordres de les Eglises francoises dans ce pays , ou bien l'ordre de Messeigneurs les Etats d'Hollande et Westfrise. Fait à Encuisse à la maison de ville ce 10 mars 1686.</p>	<p style="text-align: center;">7</p> <p>Neemt en wast aan de Franse gemeijnte onder den zegen des Heeren, zoo in getale, dat van nooden is een vast en ordinaris minister, dan zal met de beroeping en bevestiging van die provisionele aangestelde minister en met de regeering in die gemeijnte gehandelt worden volgens Synodale en kerkelyke ordre, bij de Hooge overheyt alhier te Lande vastgesteld en gearresteerd.</p>

Bijlage 3: Trouw- en doopboek van de Franse gemeente in Enkhuizen

<p>Mariage de Louis Payzant et Marie Fourdrinier Du Dimanche apres midy à Enkhuysen ce 20 may 1691 en l'Église apres la publication des annonces publiées sans opposition par trois Dimanches consecutifs savoir des Dimanches 6. 13 et 20 de ce mois. Entre Louis Payzant jeune homme refugié en cette ville natif de Caen en Normandie fils de Samuel Paizant et de Judith Deprés ses père et mère d'une part. Et Marie Fourdrinier jeune fille refugiée aussi en cette Ville native de Dieppe aussi en Normandie fille de Benjamin Foudrinier et defunte Rachel de la Haize ses père et mère d'autre part. Leur mariage a été célébré par Mr. Pierre Roufrange Pasteur ordinaire de cette Eglise en presence de Benjamin Foudrinier père de laditte Epouse et Benjamin, Pierre et Jacques Foudrinier freres de laditte Epouse et Gabriel van de Slijke sont leurs parents et amis qui ont signé avec cursive LPaisant Marie Fourdrinier</p>	<p>Huwelijk van Louis Payzant et Marie Fourdrinier Zondagmiddag te Enkhuizen 20 mei 1691 in de Kerk na de bekendmaking van de huwelijksafkondigingen zonder bezwaar op drie opeenvolgende Zondagen te weten Zondag 6. 13 en 20 van deze maand. Tussen Louis Payzant gevluichte jongeman in deze stad geboren in Caen in Normandië zoon van Samuel Paizant en Judith Deprés zijn vader en moeder van de ene kant. En Marie Fourdrinier gevluichte jongedochter ook in deze stad geboren te Dieppe ook in Normandië dochter van Benjamin Fourdrinier en wijlen Rachel de la Haize haar vader en moeder van de andere kant. Hun huwelijk is voltrokken door dhr. Pierre Roufrange Predikant van deze Kerk in bijzijn van Benjamin Fourdrinier vader van de genoemde Bruid en Benjamin, Pierre en Jacques Fourdrinier broers van de genoemde Bruid en Gabriel van de Slijke hun familieleden en vrienden die getekend hebben in lopend schrift LPaisant Marie Fourdrinier</p>
<p>Le certificat des annonces publiés dans cette Eglise de Pierre Roufrange a été délivrés Aujourd'huy 19 octobre 1692 á été delivré le certificat de la publication des annonces de Pierre Roufrange Pasteur ordinaire de cette Eglise et Marie de Tienuille demeurante a Amsterdam après la lecture publiquement faite par trois Dimanches consecutifs savoir les 5. 12 et 19 de ce mois presente année. fait a Enckhuysen ce 19 octobre 1692 LPaisant Scribe</p>	<p>Bewijs dat de huwelijksafkondigingen in deze Kerk van Pierre Roufrange zijn afgegeven Vandaag 19 oktober 1692 is afgegeven het certificaat van de huwelijksafkondigingen van Pierre Roufrange, gewoon Predikant van deze Kerk en Marie de Tienuille woonachtig in Amsterdam, na de preek publiekelijk gedaan gedurende drie opeenvolgende Zondagen te weten 5. 12 en 19 van deze maand en dit jaar. getekend te Enkhuizen 19 oktober 1692 LPaisant Scriba</p>
<p>Mariage de Jean Caget et de Margueritte de la Riual Le 15 Mars 1693 a Enckhuysen apres midi Apres la publication sans opposition par trois dimanches consecutifs des annonces de Jean Caget natif d'Alançon en Normandie age environ le trente et un an, fils de Mtre Pierre Caget avocat dudit lieu d'Alançon, et de Jacquine du Val ses pere et mere d'une part Et de Margueritte de la Riual natifce de Clairac en Guyenne agée de vingt et quatre ans fille de Jacques de la Riual et d'Elisabeth Brun ses pere et mere d'autre part. Leur mariage a été celebre en notre Eglise par Mr. Pierre Roufrange Pasteur ordinaire de laditte Eglise, en presence des Robert Godefroy et Louis Paisant leurs amis qui ont signé avec eux Jean Caget Margueritte de la Riual LPaisant Diacre Robert Godefroy Diacre Pierre Roufrange Pasteur Du Puy ancien</p>	<p>Huwelijk van Jean Caget et Margueritte de la Riual 15 Maart 1693 te Enkhuizen 's middags Na de bekendmaking zonder bezwaar op drie opeenvolgende zondagen van de huwelijksafkondigingen van Jean Caget geboren te Alençon in Normandië leeftijd ongeveer eenendertig jaar, zoon van Mr. Pierre Caget advokaat van genoemde stad Alençon, en Jacquine du Val, zijn vader en moeder van de ene kant, En van Margueritte de la Riual geboren te Clairac in de Guyenne leeftijd vierentwintig jaar dochter van Jacques da la Riual en Elisabeth Brun haar vader en moeder van de andere kant. Hun huwelijk is voltrokken in onze Kerk door Dhr. Pierre Roufrange gewoon Predikant van de genoemde Kerk, in bijzijn van Robert Godefroy en Louis Paisant hun vrienden die met hen hebben ondetekend Jean Caget, Margeuritte de la Riual, LPaisan Diaken, Robert Godefroy Diaken, Pierre Roufrange Pasteur, Du Puy ouderling</p>
<p>Le certificat des annonces du David Balot et de Anne Guillaume a été delivré Aujourd'huy 30 May 1694. A été delivré le certificat de la publication des annonces de David Balot demeurant en cette ville, et d'Anne Guillaume demeurante a Hoorn apres la lecture faite publiquement en cette Eglise les Dimanches 16. 23 et 30 de ce moi presente annee fait a Enckhuysen ce 30 May 1694 LPaisant Diacre et Scribe</p>	<p>Het bewijs van de huwelijksafkondigingen van David Balot en Anne Guillaume zijn afgegeven Vandaag 30 Mei 1694. Afgegeven is het certificaat van de huwelijksafkondigingen van David Balot wonende in deze stad, en van Anne Guillaume wonende te Hoorn na de preek publiekelijk gedaan in deze Kerk op de Zondagen 16. 23 en 30 van deze maand van dit jaar te Enkhuizen op 30 Mei 1694 LPaisant Diaken en Scriba</p>
<p>Publication des annonces de Robert Godefroy et de Reynoutie Guitteau Les annonces de Robert Godefroy et de Reynoutie Guitteau ont été leuës publiquement les Dimanches 16. 23 et 30 de ce mois presente année sans opposition fait a Enckhuysen ce 30 Janvier 1695 LPaisant Scribe</p>	<p>Huwelijksafkondigingen van Robert Godefroy en Reynoutie Guitteau De huwelijksafkondigingen van Robert Godefroy en Reynoutie Guitteau zijn in het openbaar gelezen op de Zondagen 16. 13 en 30 van deze maand van dit jaar zonder bezwaar gedaan te Enkhuizen op 30 Januari 1695 LPaisant Scriba</p>

<p>Publication des annonces de Mr. Roufrange et de Johanna Lucia Dirksz. Les annonces de Mr. Pierre Roufrange pasteur de cette Eglise, et de Johanna Lucia Dirksz ont été lûës publiquement dans notre Eglise sans opposition par trois Dimanches consecutifs savoir les 2. 9 et 16 de ce mois. fait a Enckhuysen ce 16 juin 1697 LPaisant Scribe</p>	<p>Huwelijksafkondigingen van Ds Roufrange en Johanna Lucia Dirksz. De huwelijksafkondigingen van Dhr. Pierre Roufrange predikant van deze Kerk, en Johanna Lucia Dirksz zijn publiekelijk gelezen zonder bezwaar op drie opeenvolgende Zondagen te weten 2. 9 en 16 van deze maand. gedaan te Enckhuizen 16 juni 1697 LPaisant Scriba</p>
<p>Mariage de Jean Petit et de Marie Brun Le 30 mars 1698 a Enckhuysen apres midi. Apres la publication sans opposition par trois Dimanches consecutifs savoir les 16. 23 et 30 de ce mois des annonces de Jean Petit agé d'environ 28 ans natif de Caumont en Guyenne fils de Jean Petit et de Catherine Gerballe d'une part Et Marie Brun agée d'environ 37 ans veuve de defunt Antoine Grigoire d'autre part. Leur mariage a été célébré dans notre Eglise par Mr. Pierre Roufrange Pasteur ordinaire de cette Eglise en presence de Joseph Meinsack, Robert Godefroy et Louis Paisant leurs amis qui ont signé avec eux. Jean Petit X – le merc de laditte Marie Brun Roufrange Pasteur R. Godefroy ancien J. Languast diacre Jinainsac diacre LPaisant ancien</p>	<p>Huwelijk van Jean Petit en Marie Brun 30 maart 1698 te Enckhuizen 's middags. Na de bekendmaking zonder bezwaar op drie opeenvolgende Zondagen te weten 16. 23 en 30 van deze maand van de huwelijksafkondigingen van Jean Petit leeftijd ongeveer 28 jaar geboren in Caumont in de Guyenne zoon van Jean Petit en Catherine Gerballe aan de ene kant En Marie Brun leeftijd ongeveer 37 jaar weduwe van wijlen Antoine Grigoire aan de andere kant. Hun huwelijk is voltrokken in onze Kerk door Dhr. Pierre Roufrange gewoon Predikant van deze Kerk in bijzijn van Joseph Meinsack, Robert Godefroy en Louis Paisant hun vrienden die samen met hen getekend hebben. Jean Petit, X – het merk van genoemde Marie Brun, Roufrange Predikant R. Godefroy ouderling J. Languast diaken Jinainsac diaken LPaisant ouderling</p>
<p>Mariage de Jacob Sigalin et de Anne Changion Le 21. Septembre 1698 a Enckhuysen en l'Eglise apres midy. Apres le publication sans opposition par trois Dimanches consecutifs savoir les 7. 14 et 21 de ce mois des annonces de Jacob Sigalin âge d'environ 40 ans fils de Jean Sigalin et de Marie Lavergne, natif de Monheur pres Bordeaux. Et de Anne Changuyon âgée d'environ 40 ans veufve de feu Daniel Valton, native de Vassy en Champagne: Leur Mariage a été célébré par Mr. Roufrange Pasteur ordinaire de cette Eglise, en presence de Robert Godefroy et de Louis Paisant temoins qui ont signé avec eux Jacob Sigalin Anne Changuion LPaisant ancien et scribe</p>	<p>Huwelijk van Jacob Sigalin en Anne Changion 21 September 1698 te Enckhuizen in de Kerk 's middags. Na de bekendmaking zonder bezwaar gedurende drie opeenvolgende Zondagen, te weten 7. 14 en 21 van deze maand van de huwelijksafkondigingen van Jacob Sigalin leeftijd ongeveer 40 jaar zoon van Jean Sigalin en Marie Lavergne, geboren te Monheur dichtbij Bordeaux. En van Anne Changuyon leeftijd ongeveer 40 jaar weduwe van wijlen Daniel Valton, geboren te Vassy in Champagne: Hun Huwelijk is voltrokken door Dhr. Roufrange gewoon Predikant van deze Kerk, in bijzijn van Robert Godefroy en Louis Paisant getuigen die met hen getekend hebben Jacob Sigalin, Anne Changuion LPaysant ouderling en scriba</p>
<p>Mariage de Jean Castaing et de Trintjen Biens Le Dimanche matin 25 Avril 1700. a Enckhuysen dans l'Eglise. Apres la publication sans opposition par trois Dimanches consecutifs savoir les 11. 18 et 25 de ce mois, des annonces de Jean Castaing âgé de 32 ans. natif de Castel-Jaloux en Guyenne, fils d'Elie Castaing et d'Anne du Pic d'une part. Et de Trintjen Biens âgée d'environ trente et un an veuve de feu Cornillis Strack d'autre part: Leur Mariage a été célébré par Mr. Roufrange Pasteur ordinaire de cette Eglise, en presence de Claes Backer, et Louis Paisant temoins qui ont signé avec eux. Jean Castaing Trintin Biels Claas (...) Backer LPaisant ancien</p>	<p>Huwelijk van Jean Castaing en Trintjen Biens Zondagmorgen 25 April 1700. te Enckhuizen in de Kerk. Na de bekendmaking zonder bezwaar gedurende drie opeenvolgende Zondagen, te weten 11. 18 en 25 van deze maand, van de huwelijksafkondigingen van Jean Castaing leeftijd 32 jaar geboren te Castel-Jaloux in de Guyenne, zoon van Elie Castaing en van Anne du Pic, aan de ene kant. En van Trintjen Biens leeftijd ongeveer eenendertig jaar weduwe van wijlen Cornillis Strack aan de andere kant: Hun Huwelijk is voltrokken door Dhr. Roufrange, gewoon Predikant van deze Kerk, in bijzijn van Claes Backer, en Louis Paisant getuigen die met hen getekend hebben. Jean Castaing, Trintin Biels, Claas (...) Backer, LPaisant ouderling</p>
<p>Baptême de Margueritte Secourieu Le Dimanche 23 Octobre 1701 a Enckhuysen dans l'Eglise apres midy la fille de Jacques Secourieu et de Marie Bossatran sa femme née le lundy 17 du present mois et an a été batizée par Mr. Roufrange Pasteur de cette Eglise présentée et nommée, Margueritte, par ledit Secourieu son Pere, Roufrange Pasteur J Secourieu Jaques Blanchard Diacre</p>	<p>Doop van Margueritte Secourieu Zondag 23 Oktober 1701 te Enckhuizen in de Kerk 's middags de dochter van Jacques Secourieu en Marie Bossatran, zijn vrouw, geboren maandag 17 van deze maand en dit jaar is gedoopt door Dhr. Roufrange Predikant van deze Kerk gepresenteerd en genoemd, Margueritte, door genoemde Secourieu haar Vader, Roufrange Predikant J Secourieu Jaques Blanchard Diaken</p>

<p>Baptême de Marie Geertrude Roufrange Le Jeudi matin jour de l'Assension 25 may 1702 a Enckhuysen dans l'Eglise la fille de Pierre Roufrange et de Johanna Lucia Dirksz sa femme, née le Dimanche 21 de ce mois et an a été Batizée en cette Eglise présentée et nommée, Marie Geertrude, par ledit son Pere Pasteur de cette Eglise et Madame la Coste Roufrange Pasteur Jaques Blanchard Diacre LPayzant</p>	<p>Doop van Marie Geertrude Roufrange Donderdagmorgen, Hemelvaartsdag 25 mei 1702 te Enckhuizen in de Kerk de dochter van Pierre Roufrange en Johanna Lucia Dirksz zijn vrouw, geboren Zondag 21 van deze maand en dit jaar is gedoopt in deze Kerk gepresenteerd en genoemd, Marie Geertrude, door haar genoemde Vader Predikant van deze Kerk en Mevrouw La Coste Roufrange Predikant Jaques Blanchard Diaken LPayzant</p>
<p>Batême de Elizabeth du Puy Le mercredi 28 Juin 1702 jour de preparation pour la Communion, La fille d'Antoine du Puy et de Marie Monsarrat sa femme née le mardy 27 de ce mois et an, a été Batizée par Monsr. Roufrange Pasteur de cette Eglise présentée et nommée Elizabeth par ledit son pere et Elizabeth Lodewiek. Roufrange Pasteur Jaques Blanchard Diacre LPayzant Scribe</p>	<p>Doop van Elizabeth du Puy Woensdag 28 juni 1702 dag van de voorbereiding voor het Avondmaal, de dochter van Antoine du Puy en Marie Monsarrat zijn vrouw geboren dinsdag 27 van deze maand en dit jaar, is Gedoopt door Dhr. Roufrange Predikant van deze Kerk gepresenteerd en Elisabeth genoemd door haar genoemde vader en Elizabeth Lodewiek. Roufrange Predikant Jaques Blanchard Diaken LPayzant Scriba</p>
<p>Batême de Benjamin Payzant Le Mercredi 26 Decebmre 1703 a Enckhuysen en l'Eglise au matin après la prédication. Le fils de Louis Payzant et de Marie Fourdrinier sa femme, né le jeudi 20. de ce mois et an, a été Batize par Monrs. Vigier Pasteur, présenté et nommé Benjamin par ledit son Pere, et Marie Fourdrinier cousine dudit enfant. LPayzant Marie Fourdrinier Roufrange Pasteur</p>	<p>Doop van Benjamin Payzant Woensdag 26 December 1703 te Enckhuizen in de Kerk 's ochtends na de preek. De zoon van Louis Payzant en Marie Fourdrinier zijn vrouw, geboren donderdag 20. van deze maand en dit jaar, is Gedoopt door Dhr. Vigier Predikant, gepresenteerd en Benjamin genoemd door zijn genoemde Vader, en Marie Fourdrinier nicht van genoemd kind. LPayzant Marie Fourdrinier Roufrange Predikant</p>
<p>Mariage de Jacob Sigalin et de Gritjen Arrentsz Le 18 Mars 1703 a Enckhuysen dans l'Eglise apres midy. Apres la publication sans opposition par trois Dimaches consecutifs savoir les 4. 11 et 18 de ce mois des annonces de Jacob Sigalin veuf, d'une part. Et de Gritjen Arrentsz jeune fille de cette Ville d'autre: leur Mariage a été célébré par Monsieur Roufrange pasteur ordinaire de cette Eglise Roufrange Pasteur LPaisant ancien Jaques Blanchard Diacre</p>	<p>Huwelijk van Jacob Sigalin en Gritjen Arrentsz 18 Maart 1703 te Enckhuizen in de Kerk 's middags. Na de bekendmaking zonder bezwaar op drie opeenvolgende Zondagen te weten de 4. 11 en 18 van deze maand van de huwelijksafkondigingen van Jacob Sigalin weduwnaar, van de ene kant. En van Gritjen Arrentsz jongedochter van deze Stad van de andere: hun Huwelijk is voltrokken door de heer Roufrange, gewoon predikant van deze Kerk Roufrange Predikant, LPaisant ouderling Jaques Blanchard Diaken</p>
<p>Certificat des annonces de Pierre de la Buscagne et de Marie Anne Bacot Aujourd'huy 29 Juillet 1703 a été lué le certificat de la publication des Annonces de Pierre de la Buscagne, jeune homme réfugié en cette Ville et de Marie Anne Bacot jeune Fille demeurante a Leeuwaerden apres la lecture faite lis publiquement les Dimanches 15. 22 et 29 present mois et an fait a Enckhuysen le 29 Juillet 1703 LPaysant Scribe</p>	<p>Certifikaat van de huwelijksafkondigingen van Pierre de la Buscagne en Marie Anne Bacot Vandaag 29 Juli 1703 is voorgelezen het certifikaat van de Huwelijksafkondigingen van Pierre de la Buscagne, gevluchte jongeman in deze Stad en Marie Anne Bacot Jongedochter wonende te Leeuwaerden na de preek publiekelijk gelezen de Zondagen 15. 22 en 29 van deze maand en dit jaar gedaan te Enckhuizen 29 Juli 1703 LPaysant Scriba</p>
<p>Publication des annonces de Mr. Louis de Keyser et de Gertrud Schabaelje Les annonces de Mr. Louis de Keyser Docteur en medicine, et de Gertrud Schabaelje ont été lûes publiquement dans notre Eglise les Dimanches 12. 19 et 26 d'Aouutt sans opposition. fait a Enckhuysen 26 Aouutt 1703 LPayzant Scribe</p>	<p>Huwelijksafkondiging van Mr. Louis de Keyser en Gertrud Schabaelje De huwelijksafkondigingen van Dhr. Louis de Keyser Dokter in de medicijnen, en Gertrud Schabaelje zijn publiekelijk gelezen in onze Kerk de Zondagen 12. 19 en 26 Augustus zonder bezwaar. gedaan te Enckhuizen 26 Augustus 1703 LPayzant Scriba</p>

<p>Joseph Mainsac et Marie Bernège Le mercredi apres midy 23 septembre 1705. Apres la publication sans opposition par trois Dimanches consecutifs savoir le 30 Aoutt. 6 et 19. de Septembre, des annoces de Joseph Meinsac demeurant a Amsterdam âgé d'environ 52 ans natif de Castel Moron en Agenois; Et de Marie Bernege âgée d'environ 46 ans, natifve de Gratteloupe aussi en Agenois. Leur Mariage a été celebré par Mr. Roufrange Pasteur ordinaire de cette Eglise, en presence de Louis Paysant et Isaac Degal temoins, qui ont signé avec eux Joseph Mainsac le Merc un X de laditte Marie Bernège Epouse LPayzant</p>	<p>Joseph Mainsac en Marie Bernège Woensdag namiddag 23 september 1705. Na de bekendmaking zonder bezwaar op drie opeenvolgende Zondagen te weten 30 Augustus. 6 en 19. September, van de huwelijksafkondigingen van Joseph Meinsac wonende te Amsterdam leeftijd ongeveer 52 jaar geboren te Castel Moron in Agenois; En Marie Bernege, leeftijd ongeveer 46 jaar, geboren te Gratteloupe, ook in Agenois. Hun Huwelijk is voltrokken door Dhr. Roufrange gewoon Predikant van deze Kerk, in bijzijn van Louis Paysant en Isaac Degal getuigen, die samen met hen getekend hebben Joseph Mainsac het Merk een X van genoemde Marie Bernège Bruid LPayzant</p>
<p>Batème de Jeanne Bernardine la Buscaine Le Dimanche 13 Juillèt 1704 a Enckhuysen en l'Eglise apres midy, La fille de Pierre la Buscaine et de Marie Anne Baco sa femme née le même jour de ce mois et an, a été batizée par Monsr. Roufrange Pasteur de cette Eglise presentée et nommée Jeanne Bernardine par ledit son pere, a la place de Adam van Wemen et Anne du Pré sa femme, oncle et tante dudit Enfant. Pierre Labuscaine Roufrange Pasteur LPayzant Scribe</p>	<p>Doop van Jeanne Bernardine la Buscaine Zondag 13 Juli 1704 te Enckhuizen in de Kerk 's middags, De dochter van Pierre la Buscaine en Marie Anne Baco zijn vrouw geboren op dezelfde dag van deze maand en dit jaar, is gedoopt door Dhr. Roufrange Predikant van deze Kerk gepresenteerd en Jeanne Bernardine genoemd door haar genoemde vader, in de plaats van Adam van Wemen en Anne du Pré zijn vrouw, oom en tante van genoemd Kind. Pierre Labuscaine Roufrange Predikant LPayzant Scriba</p>
<p>Bateme de Marie Secourieu Le mercredi 23 juillet 1704 a Enckhuysen dans l'Eglise apres la prière, La fille de Jacques Secourieu et de Marie Bossatran sa femme, née le 21 de ce present mois et an a été batizée par Mr. Roufrange Pasteur de cette Eglise presentée et nommée Marie, par ledit son Pere. Roufrange Pasteur LPayzant Scribe J. Secourieu</p>	<p>Doop van Marie Secourieu Woensdag 23 juli 1704 te Enckhuizen in de Kerk na het gebed, De dochter van Jacques Secourieu en Marie Bossatran zijn vrouw, geboren de 21ste van deze maand en dit jaar is gedoopt door Dhr. Roufrange Predikant van deze Kerk gepresenteerd en Marie genoemd, door haar genoemde Vader. Roufrange Predikant LPayzant Scriba J. Secourieu</p>
<p>Bateme d'Anne du Puy Le Dimanche 12 Juillèt 1705 a Enckhuysen en l'Eglise apres midy. La fille d'Antoine du Puy et de Marie Monsarrat sa femme, née le 9 de ce mois et an, a été batizée par Mr. Roufrange Pasteur de cette Eglise – presentée et nommée Anne par Guillaume Serre, et Anne du Lac. Antoine Dupuy Anne Dulac G. Serre Roufrange Pasteur</p>	<p>Doop van Anne du Puy Zondag 12 Juli 1705 te Enckhuizen in de Kerk 's middags. De dochter van Antoine du Puy en van Marie Monsarrat zijn vrouw, geboren de 9. van deze maand en dit jaar, is gedoopt door Ds. Roufrange Predikant van deze Kerk – gepresenteerd en Anne genoemd door Guillaume Serre, en Anne du Lac. Antoine Dupuy Anne Dulac G. Serre Roufrange Predikant</p>
<p>Bateme de Tetjen du Plan Le Dimanche 11 Juillèt 1706 a Enckhuysen en l'Eglise apres midy. La fille de Joseph du Plan et d'Elizabeth Bacot sa femme née du jour d'hier 10 de ce mois et an a été batizée par Monsr. Roufrange Pasteur de cette Eglise presentée et nommée Tetjen par Pierre de la Buscaine et Marie-Anne Bacot oncle et tante dudit Enfant. Pierre Labuscaine Roufrange Pasteur LPayzant Scribe</p>	<p>Doop van Tetjen du Plan Zondag 11 Juli 1706 te Enckhuizen in de Kerk 's middags. De dochter van Joseph du Plan en Elizabeth Bacot zijn vrouw geboren gisteren de 10de van deze maand en dit jaar is gedoopt door Dhr. Roufrange Predikant van deze Kerk gepresenteerd en Tetjen genoemd door Pierre de la Buscaine en Marie-Anne Bacot oom en tante van het genoemde kind. Pierre Labuscaine Roufrange Predikant LPayzant Scriba</p>
<p>Batème de Jean Labuscaine Le Dimanche 17 Octobre 1706 a Enckhuysen dans l'Eglise apres midy. Le fils de Pierre Labuscaine et Marie Anne Bacot sa femme, né du jour d'hier 16 de ce mois et an a été batisé par Monsieur Roufrange Pasteur de cette Eglise presenté et nommé Jean, par Pierre Labuscaine son pere, representant Jean Belier et Elizabeth Bacot tante dudit Enfant Roufrange Pasteur Pierre Labuscaine LPayzant Scribe</p>	<p>Doop van Jean Labuscaine Zondag 17 Oktober 1706 te Enckhuizen in de Kerk 's middags. De zoon van Pierre Labuscaine en Marie Anne Bacot zijn vrouw, geboren gisteren de 16de van deze maand en dit jaar, is gedoopt door De heer Roufrange Predikant van deze Kerk gepresenteerd en Jean genoemd, door Pierre Labuscaine zijn vader, vertegenwoordigend Jean Belier en Elizabeth Bacot tante van het genoemde kind. Roufrange Predikant Pierre Labuscaine LPayzant Scriba</p>

<p>Batême de Jeanne Secourieu Le Dimanche 20 Mars 1707 à Enckhuysen dans l'Eglise. La fille de Jaques Secourieu et de Marie Bossatran sa femme née le dixsept de ce present mois et an, a été batizée par Monsr. Roufrange Pasteur de cette Eglise, presentée et nommée Jeanne par ledit son Pere Roufrange, Pasteur J. Secourieu LPayzant Scribe</p>	<p>Doop van Jeanne Secourieu Zondag 20 Maart 1707 te Enckhuizen in de Kerk. De dochter van Jaques Secourieu en Marie Bossatran zijn vrouw geboren de zeventiende van deze maand en dit jaar, is gedoopt door Dhr. Roufrange Predikant van deze Kerk, gepresenteerd en Jeanne genoemd door haar genoemde Vader Roufrange Predikant J. Secourieu LPayzant Scriba</p>
<p>Batême de Jeanne Payzant Le Dimanche matin 31 Juillet 1707 à Enckhuysen dans l'Eglise la fille de Louis Payzant et de Marie Fourdrinier sa femme née le lundy 25 de ce present mois et an a été batizée par Monsieur Roufrange Pasteur de cette Eglise presentée et nommée Jeanne par Pierre Fourdrinier fils et Jeanne Fourdrinier cousin et cousine dudit Enfant LPayzant Pierre Foudrinier fils Jeanne Fourdrinier Roufrange Pasteur J Castaing Diacre</p>	<p>Doop van Jeanne Payzant Zondag ochtend 31 Juli 1707 te Enckhuizen in de Kerk de dochter van Louis Payzant en Marie Fourdrinier zijn vrouw geboren maandag de 25ste van deze maand en dit jaar is gedoopt door Dhr. Roufrange Predikant van deze Kerk gepresenteerd en Jeanne genoemd door Pierre Fourdrinier junior en Jeanne Fourdrinier neef en nicht van het genoemde Kind LPayzant Pierre Fourdrinier junior Jeanne Fourdrinier Roufrange Predikant J Castaing Diaken</p>
<p>Bateme de Louijze Secourieu Le Jeudi 17 May 1708 jour de l'Assension au matin, à Enckhuysen dans l'Eglise La fille de Jacques Secourieu et de Marie Bossatran sa femme née du jour d'hier a été batizée par Monsieur Roufrange Pasteur de cette Eglise presentée et nommée Louise par ledit son Pere</p>	<p>Doop van Louijze Secourieu Donderdag 17 Mei 1708 Hemelvaartsdag 's morgens, te Enckhuizen in de Kerk De dochter van Jacques Secourieu en Marie Bossatran zijn vrouw gisteren geboren is gedoopt door De heer Roufrange Predikant van deze Kerk gepresenteerd en Louise genoemd door haar genoemde Vader</p>
<p>Batême de François Labuscaigne Le Dimanche matin 7 Octobre 1708 apres la predication Le fils de Pierre Labuscaigne et de Marie-Anne Bacot sa femme né du jour d'hier au soir a été batizé par Mr. Roufrange Pasteur de cette Eglise, présenté et nommé François par ledit son pere</p>	<p>Doop van François Labuscaigne Zondagochtend 7 Oktober na de preek De zoon van Pierre Labuscaigne en Marie Anne Bacot zijn vrouw geboren gisteravond is gedoopt door Dhr. Roufrange Predikant van deze Kerk, gepresenteerd en François genoemd door zijn genoemde vader</p>
<p>Publication des annonces de Jean La Bordette et Marie Ooster Houtt Les Annonces de Jean La Bordette et de Marie Ooster Houtt ont été liës dans cette Eglise publiquement les 1. 5 et 12 de ce mois sans opposition. Fait à Enckhuysen ce 12 Aoutt 1708 LPayzant</p>	<p>Huwelijksafkondigingen van Jean La Bordette en Marie Ooster Houtt De Huwelijksafkondigingen van Jean La Bordette en Marie Ooster Houtt zijn publiekelijk gelezen in deze Kerk op 1. 5 en 12 van deze maand zonder bezwaar. Gedaan te Enckhuizen de 12de Augustus 1708 LPayzant</p>
<p>Publication des annonces de Louis Payzant et d'Helene Asselinne Les Annonces de Louis Payzant de d'Hélene Asselinne ont été liës dans notre Eglise publiquement trois fois consecutivement leur Mariage celebré le 20 Avril 1710</p>	<p>Huwelijksafkondigingen van Louis Payzant en Helene Asselinne De Huwelijksafkondigingen van Louis Payzant en Hélene Asselinne zijn publiekelijk gelezen drie achtereenvolgende keren hun Huwelijk is voltrokken op 20 April 1710</p>
<p>Bâtème de Gedeon Jacque Secourieu A Enckhuysen le 13 Janvier 1711 est né Gedeon Jacques, fils de Jacques Secourieu, et de Marie Bossatran et a été bâtisé le 18 dudit mois par Me. Pierre Roufrange, pasteur ordinaire de cette Eglise presenté au bâtème par Jacque Secourieu son pere Roufrange Pasteur Labarre Caget ancien J Secourieu Jean La bourdette diacre</p>	<p>Doop van Gedeon Jacque Secourieu Te Enckhuizen 13 Januari 1711 is geboren Gedeon Jacques, zoon van Jacques Secourieu, en Marie Bossatran en is gedoopt de 18de van deze maand door Dhr. Pierre Roufrange, gewoon Predikant van deze Kerk gepresenteerd bij de doop door Jacques Secourieu zijn vader Roufrange Predikant Labarre Caget ouderling J Secourieu Jean La bourdette diaken</p>